

В КАПАНА НА ДУМИТЕ

от Маркс
до „Маркльошицата“
и Третата световна война

ЗА КУЛТУРАТА, РЕАЛНОСТТА И...

Разговор с Марин Бодаков

ФРЕСКИ ОТ РОДОС

Дрескод „Шарено“
ГРАДИННИТЕ НА МИРО

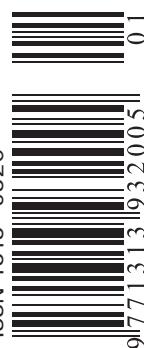

WWW.SVET.BG

Етиопия

КАК СЕ РИСУВАТ ИКОНИ
Разговор с реставратора Емил Чушев

5,00 лв.

ISSN 1313 - 9320

9 7713 1313 9320 05

БР. 1/2012

бр. 1/2012

Андрей Романов
В КАПАНА НА ДУМИТЕ

4

Маргарита Друмева
от МАРКС
до „МАРКЛЬОШНИЦАТА“
и ТРЕТАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

16

Васил Гунев
ЕТИОПИЯ

26

КУЛТУРАТА, РЕАЛНОСТТА И ЕДВА
ДОЛОВИМОТО МЕЖДУ ТЯХ

52

Разговор с Marin Bogakov

Елена Давчева
СВЕЩЕНИЯТ ДАР НА
ЖИВОТА

58

65 Цветанка Еленкова
ЗА СВЕТЛИНАТА И МРАКА В
НЯКОИ ФРЕСКИ ОТ РОДОС

72 СНИМКА НА БРОЯ

74 Ралица Кръстева
ДРЕСКОД „ШАРЕНО“
СТЬПКИ ПО СЛЕДИТЕ НА ВРЕМЕТО
ИЛИ КАК СЕ РИСУВАТ ИКОНИ

84 ДРЕСКОД „ШАРЕНО“
ГРАДИННИТЕ НА МИРО

88 Маргарита Друмева
ЧОВЕКЪТ, КОЙТО МОЖЕШЕ
ДА ПОСТРОИ ВСЕЛЕНА С
КИТАРАТА СИ

94 Ивайло Иванов
ПОЕЗИЯ

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия

Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоянов
Пламен Сибров

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Венцислав Попиванов

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:

Пламен Сибров
Васил Гунев
Аделена Стефанова

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

„Изпадали ли сте в ситуация, когато чуете драма да души да водят диалог, да поискате да се намесите с по-остроумна реплика?“ С този въпрос започва един кратък опус за остроумието на Людмил Станев. Имам чувството, че цялата българска журналистика изпадна в такава ситуация през последните дни, откак станаха общодостъпни агентурните госие-та на Висшия клир на БПЦ. Каквото имаше да се каже, и каквото нямаше, се каза и повтори многократно. Като интелектуалният фон

се влоши най-чувствително от повторението на неща, дето се повтарят повече от двайсет години.

Жалко е, че така масово духовенството на църквата е сътрудничило на партията и държавата, които се бореха да изкореняват същата тази църква. Жалко е, че толкова години на практика всички тези сътрудници не събраха достатъчно поченост, ако не други добродетели, да кажат за това свое минало. Понеже ги питаха гостата хора; не е, да не са ги питали. И така, доколкото лъжа е изричането на неистина и укриването на истината, оказва се, че са лъгали през цялото това време. А лъжата, както знаем, е грях.

Жалко, но факт. Понякога просто няма какво повече да се каже. Затова и няма да кажем нищо по този въпрос в „Свет“. Макар да сме медия с християнско съзнание. Няма да кажем, понеже мислим, че този скандал е по-скоро с изтекла давност. А избора на Вяра и довере човек прави лично. Новината е, че от няколко дни този избор може да се направи госта по-информирано.

В този брой ще прочетете коментар върху драг едн нашумял скандал, отново с медийното участие на Синода на БПЦ. Става дума за църковното становище по проблемите на репродуктивната медицина и биоетиката. Доколко това становище е църковно, доколко добре то беше артикулирано... тези въпроси се опитваме да обмислим с текста на Андрей Романов „В капана на думите“.

Важното в случая е не това, че църковната изява прегизвика скандал, а че скандалът подмени истинската тема. В България често правим така. Но това винаги може да се промени. Просто започваме да мисли. Понякога – от самото начало.

Андрей
Романов

6 капана на сумите

дома от живеещия о няя Соети духът българската православна църква, която отстоява и проповядва неизменното духовно-нравствено учение на подпомага своите членове в съблудаването на достоен начин на живот, на възвишението духовни ценности на светото Православие. Българската православна църква е пазителка на фундаменталните правдивости и семейни закони, вложени в света и в човека от Триединния Христоско вид - и невидимо. Тяхлото осъзнаване и съблудаване е признак на човека, едновременно с това е път на богоуспомягане на търпеливостта за човешкия род. Затова Българската православна църква е член изразяванията относно *методите на асистирана репродукция* (IVF) и *заместване* (сурогатното). Това са съвременни явления и биоетични проблеми, които имат една и съща вътрешност за произход и достойнството, смисъла и предназначението на всичките двете. Това е не само философски и научен въпрос. Това е въпрос, тъй като той прескача границите на емпиричното познание и насънвлява времения характер на земята, то ни по наблизящите сфери - на наследството, духовното познание и непреходните по време явления.

Българската православна църква категорично отбърждава, че голяма част от научните открития несъмнено са противоречи с добруването на човечеството и човеческото "Божие" на Сътворението. човешки „*тескък занятие*“ да издирана и търпестостта, що става под нея“ (Екл. 1:13), съществува и е свидетел на науката и, в частности, на медицината на са безусловни и безгранични, не са отнасят до бенециите на творението - човека, неговата духовност и рода (състоящата се от дух и тяло), традиционното семейство, което

Андрей Романов е доктор по философия, журналист, преводач, есеист, редактор в сайта „Православие България“. Има преведени книги от руски, английски, сърбохърватски. Живее в София.

Хиляди, ако не и стотици хиляди са бездемните семейства, изтерзаните от безплодие жени, и всяко грубо, невнимателно докосване до тяхната рана ще ги накара да изпищят. Точно това и намери да направи Българската православна църква!

Становището на Светия Синод на Българската православна църква по въпросите на т.нар. „асистирано майчинство“, което се появя внезапно в дните преди Новата година, предизвика неочеквано силни емоции в нашето общество. Обикновено и най-величавите послания и поучения на нашите владици се подминават без особено внимание. Този път не беше така. За добро или за лошо? Не за добро, уви.

Страстите, които този текст подига, съвсем не помогнаха за християнското възвишение на умовете и изправянето на падналите нрави, каквато беше декларативната му цел. Напротив, той вся срещу хората дух на гняв, обърканост, отрицание, тоест свърши точно обратното на онова, което беше намислил. Вместо да издигне авторитета на Църквата като Висша морална институция, той я попони в още по-гъста атмосфера на скандалност, сякаш старата не ѝ стигаше и трябваше да се налее още масло в огъня. Защо стана това?

Разбира се, трябва да отдадем дължимото и на дебелото религиозно невежество на нашия народ, на оглушаването му, моралното му подиявяне, и на професионалния цинизъм на медиите, свикнали всеки ден да „хранят животното“, т.е. нас като читатели и слушатели – какъв мил професионален израз! – с клевети, миазми, сензации и всяка каква възможна лъжа и бълвач, само и само да се четат и купуват; за една такава кървава мръвка те са нарочили отдавна и християните и коняят да ни видят в честностите на лъвовете дори с по-голяма страсти, отколкото самите лъвове. Като отчетем всичко това и още много други неща от този род, все пак ще ги оставим на неделните проповедници и ще минем към другата страна на проблема.

Лесно е да се оправдаваме с глупавата и невъзприемчива природа на народните маси; по-трудно е да видим вината в самите нас. Ето, учителят Вещае тържествено от камедрама, а учениците му се смеят и му се пле-

зят: единствено в тях ли следва да търсим вината за това? Те, естествено, са си виновни, че са нещастници и дебили, но нима част от проблема не се дължи и на самия учител? Кой е той? Какъв е той? Дали няма дебел, тежък език, който се обръща едва-едва като мечка в пещера, дали не заеква, дали не си мърмори под носа? Дали мозъкът му е на място в черепната си кутия, дали не е голям колкото едно топче? Стигат ли умствените му способности за нещо повече от това да бълва с машинна еднаквост лозунги, подобно на някой квадратноглав партиен секретар? Ръководени именно от такива мисли, решихме да прочетем внимателно Становището на Синода, всичките му 14 страници – нещо, което, както ни се струва, малцина са си дали труда да сторят.

Становище на Св. Синод на БПЦ – БП относно методите на асистирана препродукция и заместващото майчинство

Дългата продукция на синодалните умове оставя объркано и противоречиво чувство. Наистина се изисква немалко търпение, за да я изчетеш докрай. Явно цял колектив от мъдреци се е трудил, за да създаде този чудноват хибрид между проповед, медицинска статия и богословски трактат. Мисълта пълзи тромаво през тези

страници; две-три основни тези се повтарят до втръсване; тежката словесна тъкан е настъпкана изобилно с безброй цитати от Светото Писание (повечето от които нямам никакво отношение към темата) като козуначено място със стафици. О, колко добре познаваме това цветисто велеречие, този Владишки стил! Там, където са досматъчни две-три думи, те използват десетки и стотици, където са необходими няколко изречения, те ги умножават до безкрай. Простотата на езика и мисълта съвсем не е добродетел на нашите Владици, а мисленето и начинът на изразяване на съвременния човек са за тях абсолютна терра инкогнита. Те просто не могат да разберат, че с този надут, архаичен език, който са усвоили преди 50 години от семинарията, нямат никакъв шанс да си пробият път към съзнанието на днешното общество. Ето един образец за синодална елоквенция:

„Отношението на православното християнство спрямо майчинството и децата е отношение, пропито с върховна и съкровена благодарност към Бога за тяхното даруване като най-скъпоценен плод на Божието човеколюбие и на семейната любов. При раждането на най-първите деца в историята на човечеството тяхната мајка (и наша прамайка) Ева въз-

клика: „Придобих човек от Господа“ (Бит. 4:1) и „Бог ми даде друго чедо“ (Бит. 4:25). В тези светли слова проличава съзнанието на Вярващата личност за това, че – Въпреки нашите грехове – милостивият Създател ни удостоява с плод на утробата, за да се упражняваме във Великото дело на споделената любов, себеотдай-

Дори и по-голямата част от казаното в опуса на Синода да е истина, тази истина е поднесена така, че предизвиква само прозявка и отвращение. И най-очевидната истина може да бъде направена отблъскваща за хората; истината не се нуждае от защита, но не трябва и да попада в ръцете на бездарници, които ще я съсипят.

Може ли един живот, един човешки живот да се създават наистина по начин, който да противоречи на Божия промисъл? Какво ли е това човешко същество, което се е появilo на този свят Въпреки Божията Воля, както смятат Владиците?

ната грижа и съвместното духовно възрастване с най-близките ни хора... поради което много родители принасят обратно децата си в дар на Бога като ги посвещават на живот и служение в Божия храм по примера на св. Йоаким и Анна, които благодарно и всесърдечно поверяват на Йерусалимския храм своята богоизмолена дъщеря Мариям, която по-късно – поради своята си живот – бива избрана да стане Богородица..."

Какъв слог, какъв стил! Колко безвъз-
вратно се е изгубило онова мъдро „изку-
ство да убеждаваш“, за което говореха
древните елини! Къде си, Демостене?

Всички тези особено-
сти на синодалния дис-
курс не биха били, впро-
чем, особено опасни,
ако избраната тема не
беше толкова деликатна и болезнена. Хиляди,
ако не и стотици хиляди
са бездетните се-
мейства, изтерзаните
от безплодие жени – и всяко грубо,
невнимателно докосване до тяхна-
та рана ще ги накара да изпишат.
Точно това и намери да направи
Българската православна църква!
Колко сполучливо е избран тонът,
с който се обръща тя към нещаст-
ните жени – надменен, назидател-
но-поучителен, размахващ пръст,
намекващ за тайнствени грехове и
вини, лежащи в основата на безплодието им, в пълно съответствие
с мисленето на селските бабички!
Колко подходящ беше моментът да
се стори това – след и преди поред-
ния скандал; какъв мечешки-непо-
хватен опум (така поне го възприе-

обществото) да се отклони вниманието от досиетата на Синода в самото навечерие на тяхното обнародование! И най-големият враг на Българската православна църква не би могъл да я представя по-отрицателно, смешно и неадекватно в очите на хората, отколкото го прави самата тя.

Ако съдим по текста на Становището, Българската православна църква не вижда нищо лошо в безплодието на жените. За нея то е по-скоро гори нормално състояние на нещата, след като „милостивият Създател ни удостоява с плод на утробата **въпреки нашите грехове**“ и липсата на деца не нищо друго освен следствие на „**всеобщата заболялост на човешкия род**, чиито репродуктивни функции като цяло силно намаляват, което без съмнение има връзка с повсеместния упадък на духовността, нравствеността и начина на живот на модерния човек“. Изглежда, че синодалните архиереи отъждествяват човешкия род с България или най-многото с православните страни, и не са чували нищо за демографския взрив и че тъкмо той е голямата заплаха за изхранването на човечеството и екологията на планетата, а не въображаемата „силна намалялост на репродуктивните функции“. Ако смятаме бездетността за наказание, а раждането на деца за награда, то

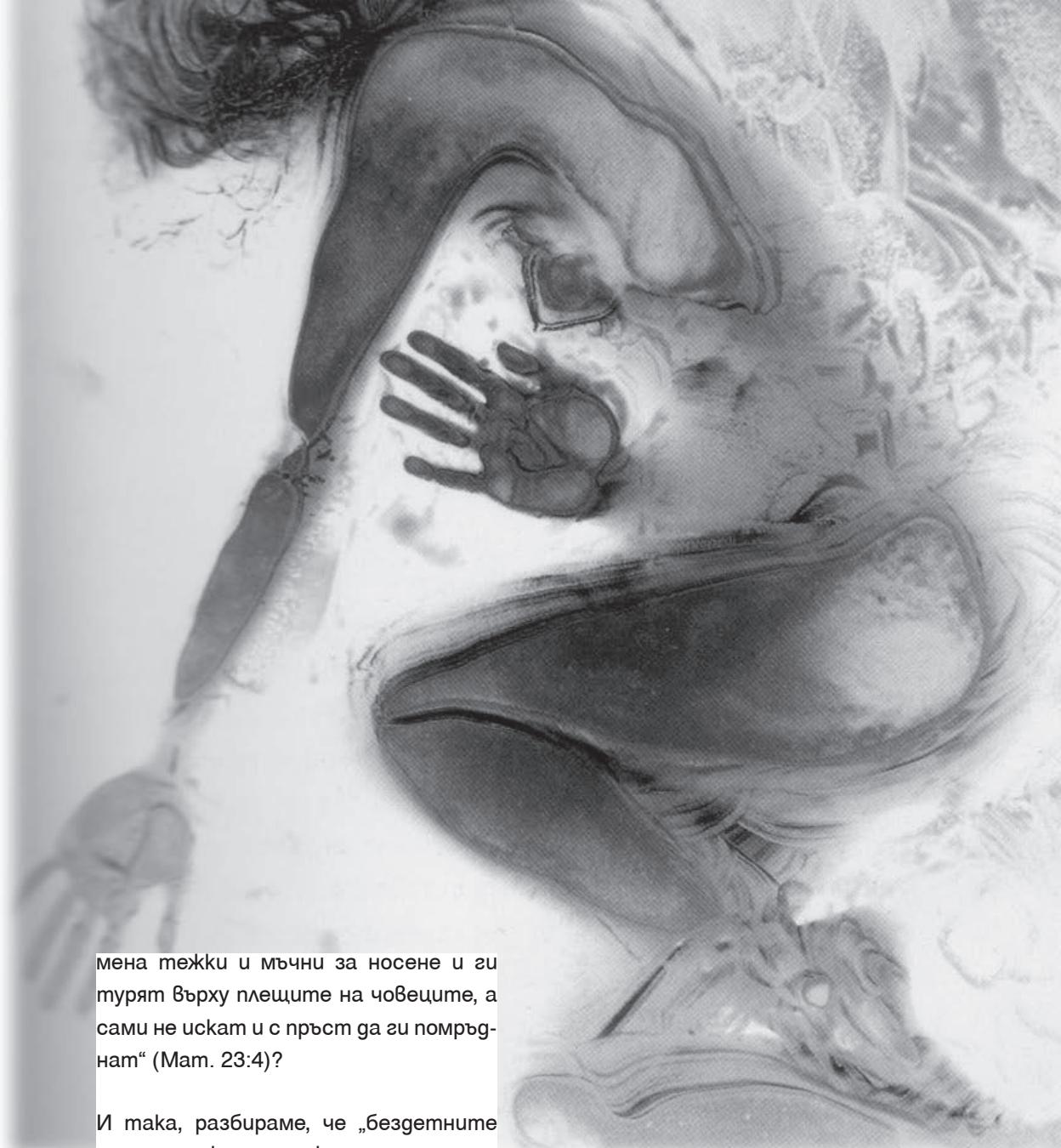
В такъв случай Бог навсярно благоволи към китайците и мюсюлманите много повече, отколкото към православните християни. Логиката обаче също не е сред силните страни на нашите архиереи. В крайна сметка според тях излиза, че бездетните гвойки трябва да се заемат с греховете си,

а не гръзко да искам, „следвайки инстинктиите и страстиите си“, деца, каквито не заслужават:

„Възжеланото родителство понякога се превръща в самоцел... Вместо да се задоволят с това, което имат в своя съвместен живот, бездетните съпрузи, които експериментират с алтернативни форми на зачеване чрез чуждо донорство, Всъщност унижават себе си и един другого... Човеците, които дълго чакат или не могат да имат деца, трябва да се доверят на Божия промисъл за себе си, а не да му се противият и да го предизвикват, нарушаяйки семейната цялост чрез средствата на секуларната медицина. Смирението е пътят на утеха, мир и спасение за всяка жена, за всеки мъж, за всяко семейство.“ „Св. Православие възпитава у съпружите съзнание за това, че семейният живот, раждането и отглеждането на деца е съзиждане, съборно дело, често и нелек път, който мъжът и жената трябва да извърят заедно, не за да задоволят инстинктиите и страстиите си, а за да съградят своята неповторима домашна църква като общност от преобразени и охристовени личности.“ „Православното разбиране за брака поощрява безусловната любов, послушанието и себеотдайността, които по

необходимост включват и смиреното приемане на безплодието на единия или и на двамата съпрузи... И гаровете, и изпитанията, изпращани ни от Бога, са благо и добро. По-важното е те да се приемат и изживяват с благодарност и послушание пред Божията Воля“. „Плодовете на изкуплението ще станат част и от нашия живот, ако изпълним Волята Божия, а не ако задоволяваме на всяка цена своите щения“.

Какво да кажем? Да, нормално е църковници да призовават към смирене и да изискват благодарност и послушание на Божията Воля. И все пак защо в тези благи многословни разсъждения се дочува нещо фалшиво, нещо фаресейско? Дали не поради факта, че за да искаш от другите смирене, „себеотдайност“, мирен и благодарен дух, трябва самият ти да си пример за тези добродетели? За християнския курс е по-важно преди всичко не **kакво** е казано, а **кой** го казва. Дали самите ни Владици са „преобразени и охристовени личности“? От каква морална висота дават всички тези съвети и наставления? Или може би защото съдят с необикновена лекота за чужди на тях съдби, за един трагичен жребий, който самите те никога не са изпитали и няма да изпитат на гърба си – по принципа „Връзват бре-

мена тежки и мъчни за носене и ги турят върху плещите на човеците, а сами не искам и с пръст да ги помръднам“ (Мам. 23:4)?

И така, разбираме, че „бездемните съпрузи, които експериментират с алтернативни форми на зачеване чрез чуждо донорство, всъщност унижават себе си и един другого“. Защо? Защото: „Човеците, които дълго чакат или не могат да имат деца, трябва да се доверят на Божия промисъл за себе си, а не да му се противят и да го предизвикват, наруша-

Темата е страшно болезнена, не само за бездемните семейства, но и за родените по този „изкуствен“ начин хора

Вайки семейната цялост чрез средствата на секуларната медицина“. „Методите на асистираната репродукция, използвани чужд за бездетното семейство донорски материал и водещи до унищожаване на ембриони, както и заместващото майчинство са израз на противопоставяне и усъмняване в Божията премъдрост, блага Воля и спасяваща любов към нас, човечите. С тяхното прилагане чуждите донори на човешки биологичен материал, лекарите и бездетните съпрузи, приемащи такъв материал, показват, че не са познали или че са изгубили християнската надежда...

Християнското упование в Божията Воля не е слян ориенталски фатализъм, който изисква само биене на чело в земята

Именно поради това Църквата счита, че не бива да гръзваме да създаваме живот **по изкуствен начин** без значене на семайните устои, защото подобни начинания представляват подмяна и отхвърляне на премъдрия Божи промисъл за жената-майка, девцата и семейството въобще“.

И отново какъв ройк въпроси се появява тук! Може ли един живот, един човешки живот да се създаде **наистина**

по начин, който да противоречи на Божия промисъл? Какво ли е това човешко същество, което се е появило на този свят **въпреки** Божията Воля, както смятам Владиците? Възможно ли е това? Да разбираем ли, че едно такова човешко същество няма божествена душа, не е образ и подобие Божие? Очевидно всички тези предположения са абсурдни. Щом един човек се е родил на света (Ин. 1:9, 16:21), то това не е могло да стане извън Божия промисъл, независимо дали е било чрез естествено зачеване или епрувемка; Бог го е допуснал – и благословил, след като го е дарил с душа

и разум. Но разъжденията на синодалните архиереи, които смело претендират да говорят от името на Бога и да сочат във всеки един случай каква точно е Неговата Воля, водят тъкмо към този абсурд – да гледаме накриво и с подозрение „изкуствено“, „небогоугодно“ родените деца, както са глеждали някога така наречените „незаконородени“, да им отричаме едва ли не тяхната човешкост! Може би нашите архиереи не са имали предвид точно това и не са разбирали какви изводи могат да се направят от така формулираните тези – вече казахме, че логиката не е силната им страна, – но поне една елементарна предпазливост е трябвало да възпира от време

на време перото им. Темата е страшно болезнена, не само за бездемните семейства, но и за родените по този „изкуствен“ начин хора: разказаха ми за едни вече големи деца, които след огласяването на синодалното „Станиновище“ казали горчично на родители си: „Е какво, нас сега на клада ли да ни изгорят?“ Може ли да се бърка толкова непредпазливо с пръст в човешките рани, да се стигматизират с такава решителност определени страдащи хора и нелеки ситуации?

„Затова Св. Синод счита своееволната човешка намеса в Божието домостроителство и в свещения акт на зачеването и чадорождението за крайно неприемлива, ако тя не заичи Божиите установления за брака“. На пръв поглед има много истина в това, че човек не бива да се меси в естественото, в гаденото от Бога. И все пак и с това рязко разграничаване на „изкуствено“ и „естествено“ ние стъпваме на твърде хълзгава почва. Не е ли по-“естествено“ за болния човек да си боледува и да си умре, както е според „естеството“, а не да прибягва до „своееволна човешка намеса“ под вид на медицинска помощ? Не е ли това в очите на нашите Владици и всички, които разсъждават като тях, „израз на противопоставяне и усъмняване в Божията премъдрост, блага Воля и спася-

ваща любов към нас, човечите“? Не показва ли болният, който иска да се излекува, никакъв вид гордост и несмирение пред Божията Воля, не е ли това белег, че той „не е познал или изгубил християнската надежда“? Има деца, родени съвсем естествено чрез „свещен акт на зачеване и чадорождение“, но с ужасни наследствени болести и дефекти; тъкмо такава ли е Божията Воля за тях?

Християнското упование в Божията Воля не е сляп ориенталски фатализъм, който изисква само биене на чело в земята и нищо друго. Все пак за християнството човекът е в никаква степен партньор и съработник на Бога, нали? И кое в крайна сметка не е „изкуствено“ при човека? Облеклото? Домът? Транспортът? Здравето? Човекът е самосъздаващо се същество в много по-голяма степен, отколкото сме съвикнали да мислим. Ето защо смятам, че в тази игра на понятия „изкуствено-естествено“ има огромна опасност от фарисейничение и празна софистика. Да, навсярно нашите архиереи не са родени от епруветка, а чрез „свещен акт на зачеване и чадорождение“, но пък и техните раса и калимавки не са им дадени от Бога, нали? Защо не ги виждам да се разхождат голи по улиците, загърнати само с брадите си?

И какъв лек предлагат те, каква алтернатива? „Българската православна църква изпросва Божията благодат за родилките и майките при освещаването на т. нар. „Бабина Вода“ в самия ден на раждането. Православните духовници се молят за здравето на майката и новороденото дете при благославянето им в 40-тия ден от раждането, когато детето се донася в храма, за да бъде представено на Бога... Църквата е истинската и милосърдна лечебница, чиито Врати са винаги отворени за всички страдащи. И затова всеки, който е прилягнал със силна и искрена вяра към даруваната в нея Божия благодат, е намирал потребното, имайки за застъпници пред Бога покровителствашите бременните жени и раждането св. Богородица, св. Анна, св. царица Елена, св. Моника, св. Анастасия, както и много други светии, а също и светини като пояса на Пресвета Богородица от Варонегския манастир на св. Гора Атон и множеството чудотворни икони, между които се открояват Богородичните „Троеручица“, „Всецарица“, „Златна ябълка“, „Фьодоровска“, „Помощница при раждане“..."

Е, далеч съм от мисълта да отричам всички тези светини и ползата от прилягането към тях, въпреки че в

очите на едно секуларно общество този пасаж може да изглежда смешен. И все пак не може да не отбележа, че в качеството на алтернатива на медицинските методи, били те добри или лоши, Синодът предлага просто **надеждата за чудо**. Да, чудеса стават, но не всеки ден и не при всеки човек. Какво бихме казали за лекар, който вместо лечение би препоръчал на болния молитви и поклонничество пред един или други икони? Това не е решение на проблема, а бягство от него.

Казаното готук не следва да се разбира в смисъл, че всичко в посъланието на Синода е смешно или не-вярно. Напротив, има и верни неща, особено във връзка с другия голям проблем, който се повдига в него – този за сурогатното майчинство. (Само дето е странно, че толкова различни теми, всяка от които е сама по себе си безкрайно сложна и притежава собствена морална проблематика, са обединени в един klon, „решени“ на веднъж, сякаш западу удобството да се заклейми репродуктивната медицина, ако не и медицината изобщо). Но всяко, гори и най-мъдро изказване, както и всяка постъпка – защото изказването е постъпка – си иска правилното време, правилния момент и място, правилния начин. Не можеш да се качиш върху амвона разсейн,

или пиян, или заекваш, и да очакваш, че ще те слушат с благоговение и ще попиват думите ти като небесен гар. Не можеш да проповядваш за истина и добродетел, когато народът вижда, че нямаши нищо общо с тях. Думите добиват тежест от деликатна.

Християнството не е „концепция“, сбор от доктрини. То е живият човек, живият християнин, който е пред теб, когато виждаш и можеш да докоснеш; неговото лице е и лицето на християнството. Ако това лице е празно или жестоко, мъртво или безизразно, то такова ще бъде и самото християнство. Затова не искам

да чувам постни думи от тълсти физиономии, не ща да слушам слова за мир, любов и благост от хора, в чийто живот тези понятия не означават нищо. Може би съм твърде субективен; навсякътка е така. Но във Вярата, както и в любовта, няма хладна обективност, те известяват сърцето и страсти, ревност, мечта и възжделение. Влюбеният иска всичко или нищо, живот или смърт. Не загасяйте огъня (1 Сол. 5:19)! Не убивайте с пустотата си нашата мечта и нашата страсть! Защото иначе новият човек няма да се роди, било от прегръдките на влюбени, било духовно – „ин витро“, – и нова светлина няма да озари този печален свят.

Маргарита **Друмєва**

ОТ МАРКС ДО „МАРКЛЬОШНИЦАТА“ И ТРЕТАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Има такива ситуации в нашия живот, когато се питаме дали ние притежаваме Вещите си или те притежават нас. Дачата, която сме мислили и подреждали с години, новата модерна кола, за която другите могат само да ни завиждат, битовите предмети, с които си служим всеки ден и за които непрекъснато ни говорят от телевизионния екран и билбордовете по улиците... Ако мисълта за Вещите обсеби душата ни и нямаме време да общуваме с децата си, ако ежедневието ни е изпълнено с динамика да осигурим Вещи и забравим, че душите ни също имат нужда от „храна“, тогава на модерния фтьойл в хола ни, срещу новия плазмен телевизор удобно се е настанила Маркльошницата. В днешния хиперсвят, където Вещите преливат от всеки магазин и битак, мисълта на Мечо Пух „колкото повече, толкова повече“ придобива зловещ смисъл, защото Всъщност човечеството не е управляемо от светия си ум и грижата за другия, а от тенджери, автоматични перални, автомобили, мобилни телефони и пр. „И вместо вселенски цар-господар, стана на своите Вещи пъдар“. Пешките са узурпирали властта в човешката душа върху шахматното поле на живота, а царят лежи смякан и пречупен под тях. Светът се е обърнал с главата надолу и онова, което може да го изправи отново, е единствено разумната човешка воля.

„Да не се изкушават да притежават ненужни неща” – добре, но как?! При условие, че лавината от предмети, които бълва ежедневно световната индустрия, няма тенденция към замихване, а точно обратното. Още Маркс беше прогнозирал фетишизма и модерната зависимост от трупането на Вещи, които често нямат реална употреба и се купуват не защото ще послужат на някого, но заради едната колекционерска мания и страст към пазаруване. „Индустриализът игва като общество-историческа необходимост”, пишеха философите и социолозите преди повече от 100 години. През модернизма издигаха лозунга за необходимостта от пълното разгръщане на силите на промишлената система, като „най-важната цел на новото общество е производството на необходими и полезни Вещи за благосъстоянието на всички хора“.

Днес отдавна сме отминали фазата на „пълно разгръщане“, понеже вече според Жил Липовецки сме в епохата на хипермодерното общество, с неговото хиперпроизводство, хиперконсумиране, хиперсили, хипертероризъм, хиперпазар, хиперкапитализъм, хиперкласа, хиперреклама, хипермедиии и пр. И хиперсамотност. С хипер много гътнички нишки – като паяжини, Вещите са вързали съвременния човек в

неговия бит, неусетно и доброволно, оставил се безпротестно в техния привиден уют. Отвъд видимото обаче Вещите са сгъснали между зъбите си душата му и са го превърнали в роб.

Идеята за господството на Вещите над хората никак не е нова. И когато хората бъдат задоволени откъм Вещи, разсъждава Сен Симон, тогава нещата ще си го дадат на мястото и човекът ще възвърне господаруването си над тях. Нищо такова обаче не наблюдаваме. Съществува теория за „предвидената смърт на Вещите“, т.е. Вещите имат определено време живот, дадено им от техните създатели, след което трябва да умрат, за да бъдат заменени с нови; така съзнанието на обикновения потребител не остава и за миг свободно. Ежедневно той е заринат с реклами, според които трябва да избере новия си „господар“. Все нови и усъвършенствани автоматични перални, мобилни телефони, ножчета за бръснене; Все по-бързи коли и повече екзотични места за развлечение; Все по-нови технологии, козметики за изглаждане на бръчките и техники за борба със затлъстяването. Вече не е необходимо гори да се отбивате в кварталния магазин – всичко ще съврши вграденият в хладилника компютър, който знае винаги кой продукт е изчерпан и изпраща заявка

Вместо Вас в магазина... Хиперпазарът тържествува.

Всичко можеш да си купиш в днешното хипермодерно общество. Искаш парченце от Берлинската стена? Нямаш проблем. Чичко Гугъл знае откъде можеш да си го доставиш. Искаш червеноармейска шапка от бившия СССР или медал от Втората световна война? Нищо по-лесно от това – по битациите е пълно с подобни „смешни” предмети. Стамуемка на Ленин за 3 лева, ако купиш и стамуемка на Сталин, ще ти направят отстъпка. Репродукции на Рембранд? Само кажете какво количествоВсъщност, можеш да изтеглиш от интернет копие на която си искаш картина на Дали... А в църквите можеш да си купиш светена Вода...

„Мама няма да бъде доволна, ако не изкупи всичките магазини, с продавачките барабар“ – казва госпожица Белла от спектакъла „Маркльошница“¹, където вешите оживават и поробват хората. „Моля, помогнете да излекувам мама!“ „А мама иска ли да бъде излекувана?“ „Не, струва ми се. Тя така се е вминачила и така е обсебена от тази... маркльошница“... „Е, тогава лек няма“...

Хипермодерното общество се ражда в постмодернизма. „В постмодерно-

¹ Думата „маркльошница“ е измислена. Така е озаглавен мюзикълът по текст и музика на Маргарита Друмева, който на 28 януари имаше премиера в Клуб 5 на Националния дворец на културата. Маркльошницаата персонифицира нездрявия стремеж на хората към трупане на ненужни материали придобивки и безконтролното сърхпотребление.

то общество няма оригинали, само копия, масова репродукция, характеризираща нашата електронно-медиийна култура” – пише Жан Бодрияр. Даже живите същества се опитват да копират чрез клонингите. Всичко сякаш се превръща в символ, в знаков фетишизъм и „фантом на съзнанието” – хора, грехи, марки, суми, имена, мечии, изкуство. Виртуалната реалност създава илюзорен симулиращ свят, приковал пред малките екрани все по-самотните жители на планетата. Табутата са сринати, по телевизията можем да наблюдаваме на живо както кралски сватби,

мака и сватби на хомосексуалисти. Сринати са презграйдите пред порно индустрията. Милиарди страници в интернет, милиарди очи, внерени в мониторите. Липса на велики идеи или исторически проекти, които да увлекат след себе си тълпите, да мобилизират обществото. Хиперизкрайвена динамика на живот, свръхнапрегнато ежедневие, в което човешкият дух е поставен във вакуум. Градска среда със светещи гигантски реклами върху гигантските търговски центрове, върху чудовищните мегаполиси, преливащи от всяка къде с изкуственни лъскави вещи.

„Винаги повече и все по-далеч”, изисква хипермодерното общество. Всичко е извън мярата, прекалено и невъобразимо огромно, в чиято атмосфера човекът се чувства все повече сам и все по-малък. Живеятът вътре в него обаче търси спасение. И го намира в една нова „неоиндигуалистична” култура на всекидневието, която поставя в центъра частния хедонизъм, благополучие, консумиране, лична употреба на свободното време, щастие далеч от авторитарния морал и големите политически обвързвания. Обществото става малко по-отворено, по-малко строго, по-хедонистично. Пазарните механизми задвижват колелото на реализацията на хиперпроизводството и хиперконсумирането, държавата малко по малко се отдръпва в странни. Дали това е спасение, обаче?

Преди около 30 години във всяко домакинство имаше само един телевизор, един телефон, един автомобил. Днес всеки човек от домакинството има мобилен телефон, персонален компютър с интернет, кола и пр. Жил Аспровеци говори за хиперконсумиране от хипериндигуалистичен тип, при който предметите се употребяват по предназначение, а не за да изтъкнат общественото положение, ранга и социалната позиция на човека в обществото, както беше през 50-те години на миналия век. Във вещите се

влаага не показваност, а индивидуален стил на живот, индивидуална естетика и склонност към сенсуализъм, емоции и игра. Докато Маркс говореше за отчуждението на работника от продукта на своя труд, сега акцентът е върху оживлението и личния стимул, което обяснява консуматорската страсти. Новата вещ е свързана с идеята за нова емоция, пробив в мъртвото време на живота, удоволствие, приключение, което да върне макар и за кратко емоционалната му младост.

Чрез покупката на хубава вещ човек някак иска да направи отново връзка със себе си, да се хареса, да се заобича отново. Не да живее просто в някаква къща, а тя да бъде светла и уютна, в която да се чувства пълноценен и където времето да застане. „Хипермодерното благополучие е качествено, отнесено към сетивата и чувствата, естетизирано и субективизирано”. Всички сетива на човека искат да изпитват удоволствие. Масажи, сауни, калифорнийски бани, йога, спорт; козметика, хранителни добавки, които връщат жизнеността и емоционалния комфорт; парфюми, мощни музикални системи, техники, видеостени...

„Новата култура на сетивното благополучие обаче отива много по-далеч от лукса и тялото, навлизайки в самото съзнание, в интимното и психологическо преживяване”. Човекът от епохата на хипермодерната култура все повече

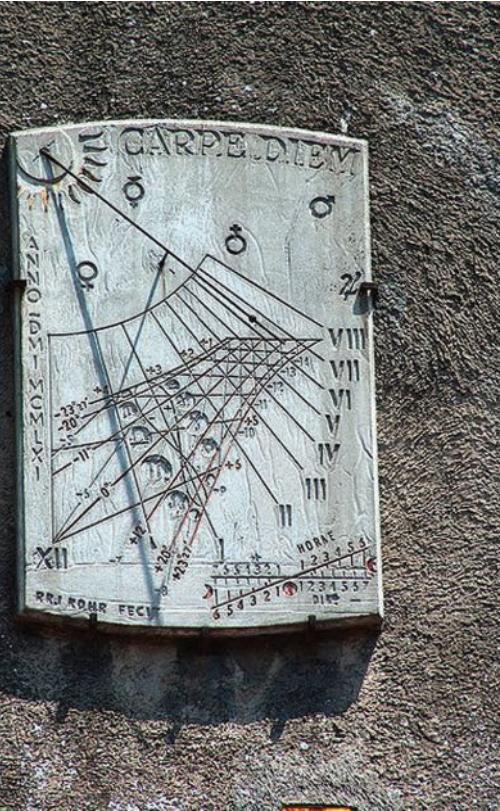
придобива черти на „нарцистичния индивидуализъм”. Той е добре възпитан, облечен според модните тенденции, често сменя костюмите си, ходи на фитнес, сауна, кара ски през зимата

мъдрости навремето са били свързани с Великите аскети. Всъщност съвържанието на книжката не означава непременно, че човекът от епохата на хипермодерната култура ще стане аскет, напротив – той ще се възползва до последно от лукса на материалния свят, чрез които се връща отново към себе си, заобичва се и така реализира напълно Аз-а си.

Какво се случва с религиозното съзнание на хипермодерният човек? Той е свободен да практикува своите религиозни практики от „прословутите свободно избираеми религии“. Неговите търсения на духовност остават, макар „религиозната традиция да не функционира толкова като абсолютна истина“. Чрез религията той може да осъществи себе си, казват социолозите, и няма никакво противопоставяне между религията и индивидуалистичната хипермодерност.

Такъв стил на живот има допирни точки с *carpe diem* – популярният израз от поемата на Хораций, който буквално преведено от латински означава „грабни мига“, „живей днес“. *Carpe* означава „вдигам, отскочвам, събирам“, но Хораций използва думата като „наслаждавам се, използвам“. Но не в смисъла на необуздаността на древните гионисии и безумното бохемско прахосване на време, сили и пари. Тук трябва да споменем за другото лице на индивидуализацията: култа към здравето

и сърф през лятото. Живее в красива къща, с камина и градина с цветя пред къщата. В джоба си винаги носи малко добре илюстровано издание на учителите на античната мъдрост, будизма или някои популярни мистични учения. Няма значение, че античните

и дълголетието като конкуренция на хедонистичния култ. Телевизионните предавания за здравето днес имат милиони зрители, темата за здравословното хранене е често дискутирана не само сред по-възрастното поколение, но и сред младите. Човекът в хипермодерния свят отделя доста време и пари за здравето и дълголетието си.

„Нарцистичният индивидуализъм“ предполага чертаене на кръгове около личността и суетене около собствения образ, което означава отстъпление от алtruизма. Все пак, в днешно време се появяват твърде много асоциации, в чиито програми на теория и практика съществува грижата за хора с увреждания, бездомници, общности на границата на мизерията, доброволчески организации и прочие. Т.е. оформя се категорията на ангажираните консуматори. Спомняме си световните рок концерти в различни части на света, предавани по сателитните телевизии по цялото земно кълбо, в подкрепа на гладувашите в Африка. Хиперкултурата се характеризира с парадоксалния синтез между индивидуализма и алtruизма, между желанието за септивни удоволствия и отговорността пред нуждаещите се.

Жил Липовецки счита, че „е необходимо да се спре заклеймяването на хиперконсуматорското общество, за-

щото то не е унищожило нито алtruизма, нито моралната грижа, нито негодуванието, нито дори ценността на любовта. Навсякъде любовта се представя като идеал на съществуването, като самата същност на живота, като най-емблематичния образ на щастлието. Никога въвроката не е била до такава степен основана върху чувствата. И какво по-важно от любовта, която даваме на децата си? Ето доброма новина: не всичко е завладяно от ценността на размяната и пазарната консумация“.

Да, не всичко е завладяно от пазарната консумация, и не всички са „в клона“. Всичко изглежда някак мило и свободно, цивилизирано и възпитано, като в турски сериал. Но само изглежда. Защото има големи ромски гета, за които „идеалът на съществуването“ е скъсаната обувка, захвърлена до контейнера на улицата, в близост до блъскавия хипермаркет и изписания алtruизъм върху лицата на преминаващите хора. Вероятно няма противоречие и между страховитата мизерия и съжителстващият паралелно с нея хиперпазар?!

Действително, няма нужда да се заклеймява хиперконсуматорското общество – то е такова, каквото е, хората не са нито по-добри, нито по-лоши от когато и да било. Но ако социологията търси път за промяна на обществено-то устройство, то нека да обърне мар-

ковата греха с хастара навън и да види какво има отдолу. Хипермодерното общество е по-светло от постмодерното, социолозите го рисуват с по-изризи краку и с по-голяма надежда, без дълбокия пессимизъм, схематизма и отегченето от живота на предходното общество. Но някак си ми прилича да е като избор на по-малката злина. Защото хиперпроизводството и хиперконсумирането, хедонистичните наслади и луксът приспиват дълбоко най-важното нещо в човека: признанието му, че без Бога той и човешките му постижения не струват нищо, ако и да живее в замък и да има собствен самолет. Религия, останала само като традиция, лишена от абсолютната истина, е просто някакво прилично прекарване на времето, забавно-развлекателна програма, без дълбоките преобразувания на приоритетите и ценностите вътре в човека, след които той няма да иска да реализира себе си, а Духа, Който го е създал.

Що се отнася до хиперконсумацията, при малко по-серииозно разсъждение ще открием колко илъзорна е Властвата на човека над Вещите. По-скоро е обратното. Хипермодерният човек е изгубил в свръхзабързаното си време центъра си и е започнал да се разпръсква по периферията. Забравил е кой е и чий образ и подобие носи в дълбокото на същината си. Обгражда се с нови Вещи, с надеждата да се освободи от госагама и да открие

някакво ново приключение, чрез тях търси изгубената връзка с центъра си, за да се събере отново. Така Вещите са заменили Бога в сърцето на добрия човек и са се превърнали в здрав издигнат на високо идол в сърцето му. Неусетно, бавно и тайно, под маската на спасител. Няма по-вързан и окаян човек, понеже гледа, а не вижда. И до края на живота си става роб на жаждата си да притежава.

Няма нищо лошо в това да притежаваш Вещи. Но когато Вещите започнат да притежават теб, настъпва разруха. „И вместо Вселенски цар господар, стана на своите Вещи пъдар“... Така пешката върху шахматната дъска е заела мястото на царя и е започнала да командва, покато царят е забравил кой е и лежи пречупен пред нея.

Колкото и мирно и благополучно да изглежда отвън, вътре в сърцето на човека се Води Война за душата му. Третата световна. Без пушки, картечници и бомби. Безмълвно и тайно от очите гори на самия хипермодерен човек. Като цяло той е управляван от Вещите и хедонистичните си желания съвсем доброволно. Отказът означава да бъде изтласкан вън от това общество, социална изолация. Всъщност Вещите само опосредстват зависимостта на човека от ония, които стои зад тях – Мамона.

„Мамо, наистина ли Вещите са по-важни за теб от мен?“...

Поръчайте на
shop.pravoslavie.bg

Книгата
„Олтарите
на България“
има за цел да
представи
пред широка
читателска
аудитория
архитек-
турното и
художествено
богатство на
православния
храм.

Маргарита Коева

ОЛТАРИТЕ НА БЪЛГАРИЯ

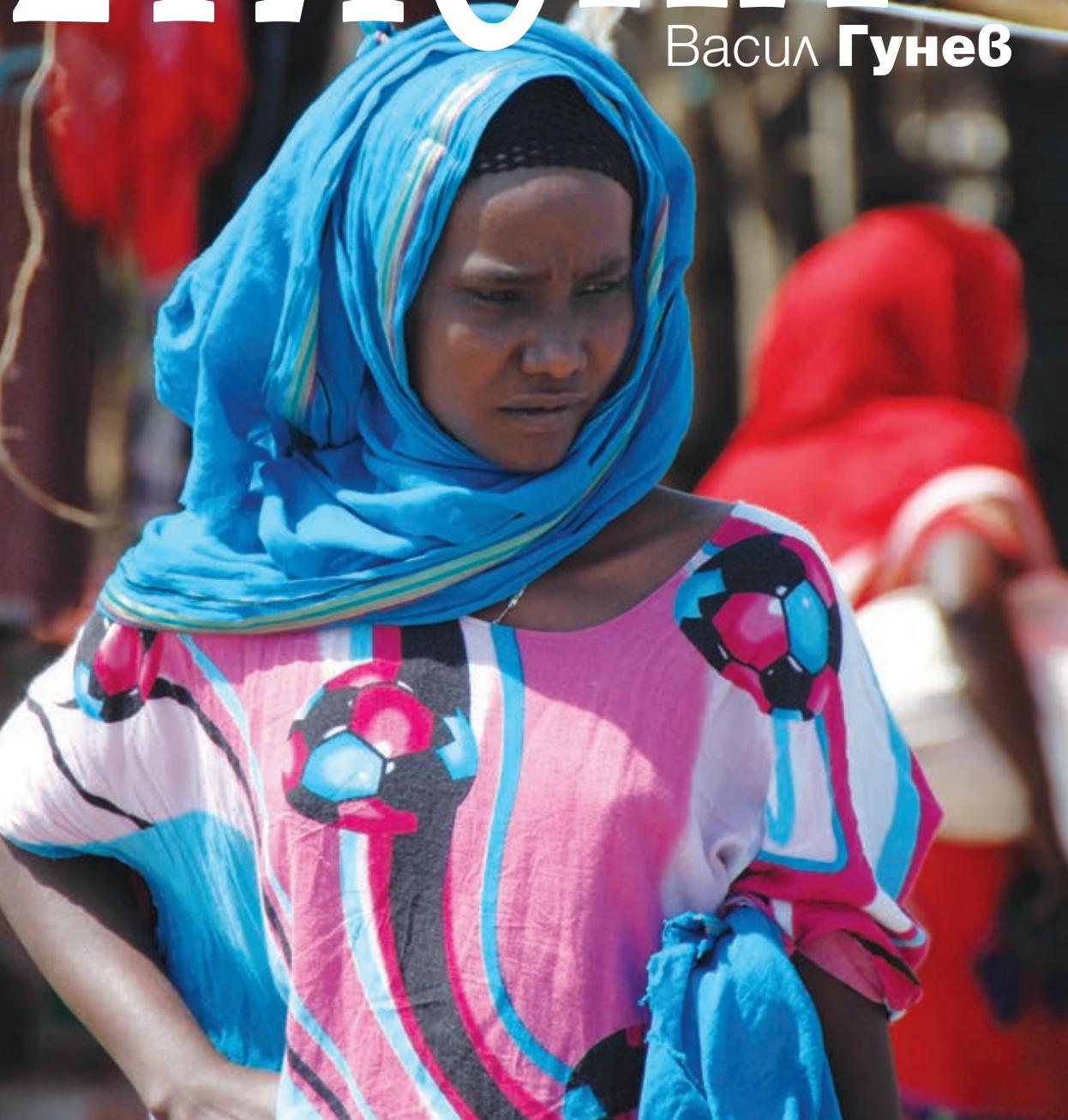
*Архитектура
на православния храм*

888

и уи
търсете в по-добрите
книжарници!

ЕГИПЕТ

Васил Гунев

Eтиопия? Защо Етиопия? Това беше дежурният въпрос, задаван от повечето ми приятели, след като гордо им съобщавах следващата ни дестинация. Надявам се този кратък пътепис поне донякъде да отговори на този въпрос. И така, погледнем.

С микробус до Истанбул, после 6 часов полет с Turkish Airlines до Agus Абеба. Кацаме. Малка аерогара, проверка на документи – паспорт, виза, ваксинация за жълта треска и прочее. Меджу другото, заради тази ваксина бях 3 дни с висока температура, поради което изпуснах пътуване до Лондон. Не съжалявам никак. Интересното е в Етиопия, нали? Пътуваме до хотела. По улиците почти няма осветление.

Виждаме основно едноетажни колиби с ламаринени покриви и няколко проститутки, нагласени в стил 80-те. Местният екскурзовод ни разказва за столицата и страната. Горд е, че след падането на тоталитарния социален режим на Менгисто в началото на 90-те страната прогресира. Има демокрация и възможности за бизнес начинания. Някак не звучи уверено, но според казаното, нещата като цяло вървят на добре. Настаняваме се в мизерен хотел Толкова за днес.

Agus

Събуждам се и поглеждам през прозореца. Хотелът ни е заобиколен от малки, хаотично подредени колиби. Навсякъде обикалят кокошки, кукуригат петли, щъкат козлете и друга стока. Една жена се кара на сопливи хланета и приготвя на огън сутрешното кафе. Срещу хотела виждам строеж. Няма много високи сгради наоколо, затова се впечатляват. Строителното скеле е направено от тънки криви пръчки. Не бих се покатерил на него, живее ми се още. Денят на тримилионната столица започва. Agus Абеба на местния амхарски език означава „ново цвете“. Не намирам никаква връзка между етикета и съдържанието. Мога да оприлича този град на много неща, но не и на „ново цвете“. Както и да е, тепърва има много неща да видя... Подграждаме със ставането и имахме време да се поразходим наоколо. Дринаво облечени, мръсни, мургави, красиви хора отиват на някъде. По улиците се движат основно стари съветски автомобили от класата на Lada, Жигули и Москвич. Явно са останали от времето на етиопско-съветската дружба. Всички таксита са закрити триколки, на които за „врати“ се използват доволно мръсни накъсани парциали. На-

мираме банка и решаваме да обменим малко пари.

Процедурата отнема 40 минути. Стоим пред някакво гише и наблодаваме седящи на столове служители, които не правят нищо. В същото време има опашка от чакащи да бъдат обслужени клиенти. Всички са спокойни и не бързат за никъде. Никакъв нерв. В проекта по обмяна на нашите 50 долара в местната валута „бир“ участват няколко души, които се качват до горния етаж, слизат, влизат в някакви стаи, излизат, попълват на ръка документи под инциго. Голямо суене, сериозна работа. Никаква организация и оптимизация на процесите. Кофициент на полезно действие, клонящ към нула. Споменавам го, защото това е повсеместно приемнат подход към работата в Етиопия... Както и да е, накрая получаваме зачетните бирове. Толкова са мръсни, че евва се разчитат цифрите. В последствие в групата за бироете въведохме понятието „мазни“. Изрази от сорта на „извинявай“, ще може ли да ми услужиш с 50 мазни“ или пък „мазен като 10 бира на цяло“ станаха негелима част от фолклора на групата. Един бир е около 8 наши стотинки. Казвам го, защото може би по-нататъм ще споменавам къде, колко и за какво сме давали. Въпреки цялото това бавене, все пак успяхме да се класираме навреме за срещата на групата. В програмата за този ден ни очакваше обиколка на Augis Абеба. Тръгнахме. Колиби с ламаринени покриви, мръсостия, мизерия... В центъра на града

Видяхме вече някаква архитектура. Оказа се, че повечето големи и масивни постройки са останали от времето на няколкогодишните опити на Мусолини да завладее Етиопия през Втората световна война. Не е успял. Въщност никой не е успял да колонизира Етиопия. За разлика от северно- и южно-африканските страни, които са били „цивилизирани“ я от французи, я от англичани, я от холандци, я от други, Етиопия никога не е била колонизирана. Почти пълна изолация от останалия свят, продължила векове... Доколко това е добре, ми е трудно да взема отношение... Другите по-впечатляващи сгради бяха от времето

на Хайле Селасие – последният император на Етиопия. Обиколката с буса продължава... Минаваме покрай много, много църкви. Прави впечатление че са изпълнени, направо претъпкани с хора. Всички са облечени в бяло. Може би тук е мястото да опитам да споделя (доколкото съм разбрал) що за църква е тяхната.

Етионската църква

Да тръгнем от тяхното предание, което започва много преди Христос. Савската царица, която Владеела етионските земи, отишla да посети цар Соломон. Двамата се влюбили

(Все пак са били най-мъдрите хора по онова време, паснали си). От тази любов се ражда първият етионски император – Менелик, кое то означава „син на мъдреца”. Наричали го също „лъвът от Юга”. Така започва „Соломоновата династия”, която управлява Етиопия близо три хилядолетия с някои прекъсвания, чак до свалянето от власт през 1974г. на последния император Хайле Селасие. Да, това е „лудият император” (както го наричат много етиопци), основал расисткия култ. Сещате се – оплетени дълги немити коси, Боб Марли, марихуана (поникнала на гроба на Расистари) и прочее. Но това е друга тема... От времето на Менелик етиопците се възприемат като юдеи. Според преданието, същият този Менелик, когато достигнал зрелост, посетил баща си Соломон, взел от него ковчега на Завета и го

донасъл в Етиопия. Тук ще си позволя да проявя лек скептицизъм относно истинността на тази легенда... В Свещеното Писание видждаме ковчега при цар Йосия (2 Пар. 35:3) който царува доспа след Соломон. Ако въобще Менелик е взел нещо от баща си, то ще да е най-много реплика на ковчега... Само ви моля, това нека между нас да си остане. Не го споделяйте с етиопци, ако ви е мил животът. Както и да е, нека се върнем към етионската легенда... Още от онези времена ковчегът се пази много строго. Дори сега, като християни, етиопците поставят ковчега на централно място в богослужението си. Всяка църква задължително разполага с реплика на ковчега, която се поставя в „светия светих”.

По-големите църкви имат по няколко макиба. В наше време „оригиналът” се съхранява в специална сграда в Аксум.

Един монах пази кивота и никога не излиза извън границите на това хранилище. Когато умре, от близкия манастир избират най-достойният. Това е най-голямата чест в етиопската църква.

Мислих си да продължа така: „Сега нека минем от Стария Завет към християнството“. Такова нещо обаче май за Етиопия не е съвсем възможно. Много йудейство има в църквата им. Само ще дам пример, че не ядат свинско и въобще се стараят да спазват много старозаветни неща. Това е може би съвсем естествено, при положение че се възприемат като бивши юдеи, приели Христос. Между другото, знаете ли на колко места в Писанието се среща думата „Етиопия“? Направих спрашка и преброих 38. Ако пумате

етиопски християнин от къде и кога са приели християнството, Веднага би ви цитирал книгата „Деяния апостолски“ 8:27-39:

27. *Той стана и отиде; и ето, един етиопянин, скопец, Велможа на Кандакия, етиопска царица, пазител на всичките ѝ съкровища, който бе дошъл в Иерусалим на поклонение,*
28. *Връщаше се и, седнал в колесница-та си, четеше пророка Исаия.*
29. *А Духът каза на Филипа: приближи се и се допри до тая колесница.*
30. *Филип се затече и, като чу, че той чете пророка Исаия, рече: разбираш ли това, че четеш?*
31. *Той отговори: как ще мога, ако някой не ме упъти? И помоли Филипа да се качи и да седне при него.*

В тази сграда (според етиопците) се пази ковчегът на Завета.

В центъра на църквата е поставено копие на ковчега на Завета. Етиопците се молят с лице към него, а не на изток като нас. Преди молитва на свято място се събuvат задължително

32. А мястото от Писанието, което четеше, беше това: "като овца на клане бе заведен, и както агнето е безгласно пред своя стригач, тъй и Той не отваря устата Си.

33. При унижението Му Той бе лишен от праведен съд. Но рога Му кой ще обясни? Защото се отнема животът Му от земята".

34. Тогава скопецът заговори и каза на Филипа: моля те, за кого говори това пророкът? За себе си ли, или за другого някого?

35. Филип отвори устата си и, като начена от това Писание, благовести му за Иисуса.

36. И както си вървяха по пътя, стигнаха до една Вода; и скопецът рече: ето Вода; какво ми пречи да се кръстя?

37. А Филип му каза: ако вярваш от все сърце, – може да се кръстиши. Той отговори и рече: вярвам, че Иисус Христос е Син Божий.

38. И заповяда да спрат колесницата; па слязоха двамата във водата, Филип и скопецът; и кръсти го.

39. Когато пък излязоха из водата, Дух Свети слезе върху скопеца, а Филип грабна Ангел Господен; и скопецът го вече не видя, и радостен продължи пътя си.

И така, за разлика от много други страни, в които християнството идва от Рим или Константинопол, тук то е донесено от извора. Това, разбира се, е голяма гордост за етиопците. Въобще, горди хора. Имат чувство за уникалност във всяко отношение.

Страната приема християнството като официална религия през четвърти век, по времето на Етиопското Аксумитско царство, при цар Езана, вследствие на усилията на сириец Фраментий, когото те наричат „Баща на Мира, Откривател на Светлината“. Езана изпраща Фраментий в Александрия при св. Атанасий с молба да им бъде назначен епископ. Св. Атанасий, разбира се, посочва Фраментий като достоен. Както знаем, в началото на пети век възникват някои проблеми от абсолютизирането и довеждането до крайности на богословските определения, давани от една страна от Антиохийската и от друга страна от Александрийската школи. Това довежда до свикването на Третия Вселенски събор, където се прави опит за синхронизиране на учението на Църквата. Съборът приема някои Александрийски дефиниции да отпаднат като неточни, с което част от последователите на тази школа не се съгласяват. Това довежда до отрекането на така наречените „монофизити“ от Църквата... За това помага и упорството на императора да преследва еретиците. След тази трагична 451 г. са правени много опити за възстановяване на единство, но за съжаление се оказват неуспешни.

Такива опити се правят и днес, и много се надявам един ден да бъдем отново заедно... Отделилите се на Третия събор не приемат определението „монофизити“ и предпочитат да бъдат наричани „некалкедонци“. Те не отричат наличието на две приро-

Литургията започва в 4 сутринта и продължава до 11 часа. През цялото време участниците в богослужението стоят прави. За това се използват специални "жезли", на които се подпират клириците и миряните. Всички отиват на литургия, облечени в бели дрехи. В ежедневието си може да са мръсни и дрепави, но в църквата задължително всички са в бяло.

ги в Христос – съвършена човешка и съвършена божествена, но ги обединяват в една природа, за разлика от православните. Разликите са тънки и мисля, че са доста извън обхвата на един подобен текст. В крайна сметка нехалкедонците се отделят и оттогава, повече от хилядолетие и половина, вървят по собствен път... Те наричат себе си „православни“ и затова се налагат дефинициите „източно-православни“ и „ориенталски православни“ църкви. В групата на Вторите влизат конститути от Египет, арменците, сирийците, има индианска нехалкедонска църква, и разбира се, етиопската „Теухахиго“ църква, за която говорим тук. Като православни се определят повече от половината етиопци, което прави над 40 милиона. Това е най-голямата нехалкедонска църква в света. Нека се върнем там...

Макар и да приема официално християнството при цар Езана, Етиопия все още не е християнска. Благата вест остава недостъпна за масите. След Халкедонския събор, група от девет сирийски монаси, гонени от Византийците, се установява в страната. Превеждат св. Писание на геез (древния амхарски език, който и до днес се използва в богослужението). Това прави Библията достъпна за народа и допринася за масовото християнлизиране. Етиопската църква ги почита като светии.

Сега, малко за църковна архитектура и изкуство, обреди и традиции...

Най-разпространеният тип църковна сграда конура етиопските колиби. Кръгли, със сламен покрив. При по-новите вместо слама се използва ламарина. Практично, лесно за поддръжка, но не до там красиво, ако пумате

мен. Ако не са кръгли, са осмоъгълни. В центъра на църквата се намира „светая светих“ с реплика на кивота. Пред това помещение е мястото, където свещениците служат литургијата. Редом с тях стоят причастяващите се. Между другото и там, като при нас, е приемо причастието да се случва само на големи църковни празници. В останалото пространство, в периферията на сградата, се намират хвалителите. Озвучаването се подпомага от тарамбуки и специални звънчета. Всички останали мириди са извън сградата, в двора. Вътре има монтирани микрофони, а отвън – високоговорители. Така всички стават съпричастни на богослужението.

Литургията започва обикновено в 4 часа сумринта и продължава до обяд. Ако искаме да се наспиме, проблемът си е Ваш. Ако в мюсюлманските страни чувате високоговорители по нощите, то това е за няколкоминутна молитва. После може да си подремнем спокойно. Тук няма такова нещо... Службата започва, всички участват.

В църковното им изкуство и архитектура всичко носи символика. Към „светая светих“ Водят четири стъпала – четирите евангелия. Тарамбука има две страни. Едната символизира Божествената природа на Христос, а другата – човешката. Дървеният корпус е Тялото христово. Има и друга тракторка – едната

Група от 9 сирийски монаси – монофизити, изгонени от Византия след халкедонския събор. Установяват се в Етиопия и превеждат св. Писание на геез (древен амхарски, нещо като църковнославянския за нас, но по-неразбираем). Това прави Библията достъпна за народа и допринася за масовото християнизиране на страната. Етиопската църква ги почита като светии.

Апокрифите (неканоничните) книги, включени в нашия синодален превод влизат и в етиопския "превод на деветте" от това време.

Друг интересен факт е че "Книгата на Еnoch" е запазена и достига до нас в цялост единствено на геез. Ако не бяха деветте, нямаше да знаем за тази книга...

страна е Старият Завет, другата – Новият. Корпусът е пак Тялото. Христос, който от Стария Води в Новия Завет. Всичко е събрано в едно. Камбанките, с които дрънкат, имат три елемента. Това е Троицата, разбира се. Когато се молят, когато влизат в църква, се събуват. Това е свято място, с обувки не може...

Ползват Юлианския календар. Сега са около седем години пред нас. Шептувахме се, че в Етиопия сме станали седем години по-млади. За съжаление, когато се завърнахме у нас, отново остаряхме.

Иконописта им също е много интересна. При тях няма понятие като „зограф“. Всеки монах може в свободното си време да рисува икони, без да има каквото и да е художническа гарба и подгответка. Като стил рисунките им са наивистични. Всяко дете би се спривило с предизвикателството. Това им придава един особен чар. Изглежда по детски истинско, искрено, непременно здраво. Имат една много популярна икона, която може да се види в почти всеки храм на централно място. Трима еднакви старци, които сочат с пръст нагоре. Явно идеята е да се покаже Троицата, която Всъщност е Единица. Поговорих си с един от екскурзоводите на тази тема. Моят „проблем“ беше, че никой не е виждал Св. Дух като старец.. Хайде, като гълъб или като огнени езици – бива.

Но на какво основание старец? Гильт ми отговори че при тях няма строги канонични правила в иконописта. Както го чувстваш, така го рисуваш.

Евангелие на 800 години.

Друг популярен сюжет разказва за човекоядец, който се покайва и спасява. Историята е интересна но доста зловеща и мисля да я пропусна. Явно човекоядството е било съвсем реален проблем, с който църквата се е опитвала да се пребори.

Забелязах в една църква кичозна пластмасова католическа „икона“ в стил „Мадоната с мигащите светогледи“, made in China. Поинтересувах се как съвместяват тези гластила. Свещеникът ми отговори че това вероятно е гар от някой поклонник. Човекът я е дал от сърце, да я изхвърлим ли? Иконата ще стои там, и ще се молим пред нея. Каза ми също, че ако аз даря на църквата византийска икона, ще сложат и нея. Точно до мадоната с глоупите.

По-заможните хора купуват място в близост до църквите, което да се използва за гроб. Това е всъщност еднодомилна къща. Починалият е заровен долу, а в сградата може да се насят поклонници за периода на престой.

Здравеопазване де факто няма. Практиката е, когато някой се разболее, да го донесат и настанят в двора на църквата (има специални заслони), или в тези къщички. Там всяка сутрин свещеникът излиза и със светена вода поръсва страдащите. Въобще, използването на светена вода е много разпространено. Направи ми впечатление, че в някои от хотелите, където ношувахме, всяка сутрин пристигаше свещеник и поръсваше служителите

Манастирът Дебре Либанос

Намиращ се на северозапад от Адис Абеба, в областта Оромия, манастирът е едно от най-почитаните от поклонници места в Етиопия. Основан е през тринаесети век от свети Текле Хайманот. Това е единственият етиопски светец, почитан извън границите на страната. Дебре Либанос е бил седалище на втория върховен патриарх след Абуна (патриарха). Наричат го Ичеге и длъжността му е сравнена с викариен епископ на патриарха.

От гребните сгради не е останало нищо. Главната църква е построена в близост до гроба на Текле Хайманот по инициатива на император Хайле Селасие през 1961 г. Сградата е базилика. Прави впечатление че тякува са част от по-големите им храмове, за разлика от кръглите и осмоъгълни църкви, които са най-масово разпространени в страната. Манастирът е една от най-популярните поклоннически дестинации. Там почти непрекъснато се служи. Мястото е изпълнено с поклонници.

В този манастир за първи път имахе възможност да видим богослужението им отблизо. Същия ден се честваше голям Богородичен празник. Предстоеше литийно шествие около храма. Попутах свещеника дали е удобно и ние да се включим, при положение, че сме иноверци. Отговори ни, че няма никакъв проблем. Може би тук е мястото да вметна, че етиопската църква е един от основателите

на Световния Съвет на Църквите. От една страна са консервативни и отстояват традициите си, от друга са отворени за диалог.

Както и га е, нареддаме се накрая на шествието. Всички са облечени в бели грехи. Отпред вървят няколко свещеници, носейки иконата на Богородица. След тях е групата от хвалители. Млади момчета бият тарамбуки, дрънкат със звънчета и пеят. Всички останали мириди пляскат с ръце и пригласят. Ние, с нашия цвят на кожата и грехите, стояхме като кръпка на цялата тази церемония. Чудехме се какво да правим. Една жена ни изглежда строго и ни дава знак че трябва да пляскаме с ръце. Включихме се и ние. С усмивка като всички наоколо и пляскащи с ръце. Когато стигнахме входа на църквата, шествието спря. Всички се подредиха – най-вътре свещениците с иконата, после хвалителите и най-сетне миридините. Започна нещо като молебен. За съжаление, нямаме никакви познания по геез – дребния богослужебен език на Етиопия, и нямахме идея за какво се говори. Всички бяха концентрирани в службата. В един момент отнякъде се появи монах, говорещ на висок тон –

сякаш се караше. Хората поумихнаха, обърнаха се към него и го слушаха с внимание. Монахът застана на колене и продължи... Попитах екскурзовода какъв е този човек. Отговори ми, че е пророк, който изобличава... Монахът приключи, поклони се до земята и си тръгна. Богослужението продължи...

Етиопската църква се е отделила преди повече от петнадесет века. В богослужението им има много общи неща с нашето, има и много разлики. Ако анализираме общото, може би можем да видим какво е представявало богослужението през пети век. Различното показва развитието, добавеното през времето – и при нас, и при тях. Този „анализ“ беше изключително интересен за мен, но това, което най-много ме впечатли, беше ревността, огънят, съпричастието на всички в службата. Миридините не бяха просто никаква публика на представление, а активни участници.

Всички като едно, с цялото си сърце, ум и сила издигаха гласа си към Господ. Усещането и атмосферата на това богослужение са неща, които може би никога няма да забравя.

Лалибела

Еднацесемте скални църкви в Лалибела се приемат за осмото чудо на света. Намират се под закрилата на ЮНЕСКО. Заради тази закрила не успях да направя сносни снимки на мястото, защото паметниците са покрити от не допад красиви урбанистични метални конструкции с цел защита от метеорологичните влияния. Снимките, каквито и га са, не могат да предадат усещането от това място. Трябва да се види.

Ето легендата за Лалибела: В Етиопия се родил цар. Като се раждал, около него се роели пчели. Затова майка му го нарекла Лалибела, което означавало „И пчелите признават неговото величие“, убедена, че той ще управлява, въпреки

че бил по-малкият брат на престолонаследника. Това накарало по-големия му брат да изпрати Лалибела в изгнание. Пътят му го отвел в Йерусалим. Легендата твърди, че там прокуденият принц получил видение да построи поклоннически център в скалите на родния си град Роха. Решил да го нарече Новият Йерусалим. Дали това е причината, или нещо друго – не се знае, но църквите са факт, а градът е кръстен Лалибела на името на царя. Приблизително към 1200 г. строителството започнало. В летописите са се запазили сведения, че при Лалибела дошли петстотин строители и художници от Йерусалим. В склона на планината се издълбал окоп, дълбок десет-петнадесет метра, който като квадрат об-

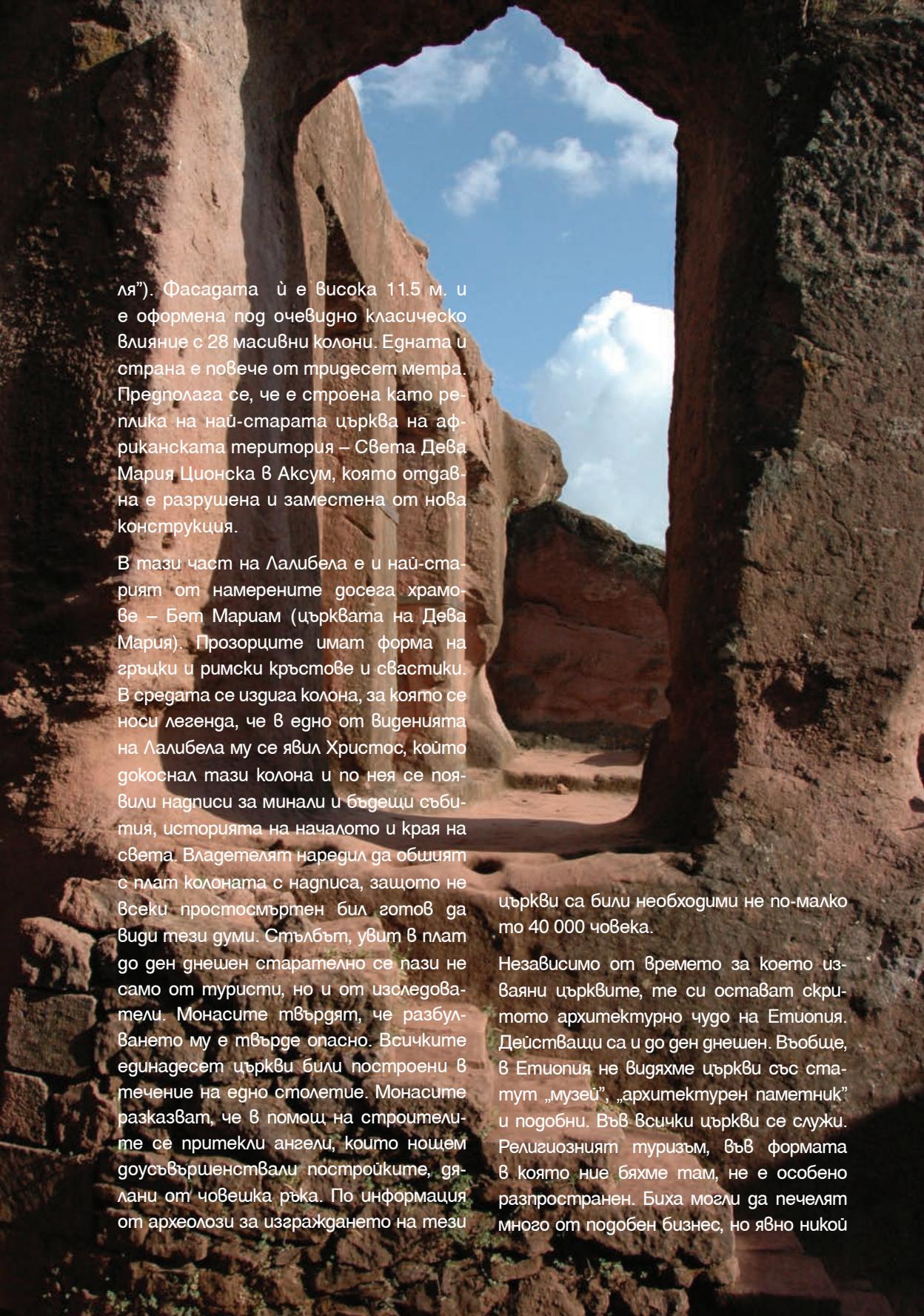

хваща грамадната монолитна скална маса. От тази монолитна маса изсичали църква. Започнали да издълбават вътрешността – колони, барелефи, скулптури, в последствие издълбали и прозорците в различни форми. Строителите имали уникалната възможност да ваят целия храм като статуя. Църквите били скрити – всяка от тях се намирала в яма и от никого не се виждали. Между тях в планината били прокарани подземни пещери и ходове, по които можело бързо и незабелязано да се мине в съседния гвор.

Интересен е и фактът, че няма две църкви с еднакво устройство. Архитектурните стилове са смесени – гръцки колони, арабски прозорци, дръвна свастика, арки в египетски стил.

Няколкото църкви образуват гва комплекс, като единствено църквата на свети Георги стои отделно. На пръв поглед не се забелязва, но когато човек повърви по полегатия склон на планината, изведнъж попада пред края на пропаст-траншея. В този каменен кладенец, дълбок дванадесет метра, се намира църква, чийто покрив е на равнището на склона на планината. След като отчели необикновеността на точката, от която зрителят може да види храма, строителите го изградили във вид на правилен кръст с размери 12,5 на 12 метра.

В единия край на комплекса е най-голямата скална църква в света – Бет Медане Алем („Храмът на Спасите-

ля"). Фасадата ѝ е висока 11.5 м. и е оформена под очевидно класическо влияние с 28 масивни колони. Едната и страна е повече от тридесет метра. Предполага се, че е строена като реплика на най-старата църква на африканската територия – Света Дева Мария Ционска в Аксум, която отдавна е разрушена и заместена от нова конструкция.

В тази част на Лалибела е и най-старият от намерените досега храмове – Бет Мариам (църквата на Дева Мария). Прозорците имат форма на гръцки и римски кръстове и свастики. В средата се издига колона, за която се носи легенда, че в едно от виденията на Лалибела му се явил Христос, който докоснал тази колона и по нея се появили надписи за минали и бъдещи събития, историята на началото и края на света. Владетелят наредил да обшият с плат колоната с надписа, защото не всеки простосмъртен бил готов да види тези думи. Стълбът, увит в плат до ден днешен старателно се пази не само от туристи, но и от изследователи. Монасите твърдят, че разбулването му е твърде опасно. Всичките единадесет църкви били построени в течение на едно столетие. Монасите разказват, че в помощ на строителите се притекли ангели, които нощем доусъвършенствали постройките, дланите от човешка ръка. По информация от археолози за изграждането на тези

църкви са били необходими не по-малко от 40 000 човека.

Независимо от времето за което извяди църквите, те си остават скритото архитектурно чудо на Етиопия. Действащи са и до ден днешен. Въобще, в Етиопия не видяхме църкви със статут „музей“, „архитектурен паметник“ и подобни. Във всички църкви се служи. Религиозният туризъм, във формата в която ние бяхме там, не е особено разпространен. Биха могли да печелят много от подобен бизнес, но явно никой

няма ноу-хау, желание и въобще визия за такова нещо. Разпитах екскурзовода за това, и той отвърна, че ако този бизнес се развие, цялата етиопска самобитност ще се загуби в опит да се „обслужват добре“ туристите. Тогава какъв би бил смисълът от него? Може би е прав.

Лалибела е една от най-популярните поклоннически дестинации. За етиопците е традиция вярващите всяка година да изминават пеша десетки, гори стотици километри за да посещават мяквица места. По време на големи празници мястото се препълва. Оказва се, че опциите за подслон на поклонниците са ограничени, или недостъпни за много от хората. В района има много стари гробници, издълбани в скалите. Останките отдавна са изнесени (само в една пещера видяхме скелети) и сега тези малки пещери се използват за подслон на посетителите. Пространството вътре е малко по-общирно от ковчег. Няма проблем – идваме, настаняваме се в гроба. Не Ви е нужно разрешение, не струва нищо, а и сме точно до църквата. Много е удобно.

Извън комплекса с църквите беше пълно с просещи дечица. Няма начин да се отървеш. На една (не особено религиозна) жена от групата ѝ хрумна идея. Когато я връхлихаха, тя казваше „моля Ви, оставете ме, дошла съм тук да се моля“. При този довод децата започваха да гледат виновно, да се извиняват за беспокойството. Оставях я на мира веднага. Това се оказа единственият начин да се отървеш. Имаше групи богомолци – някои

на колене, някои правещи поклони, целувачи стените и стъпалата на църквите. Имаше и пеещи. Бяха много интересни, искаше ми се да ги заснема (отдалече, разбира се) и попитах един свещеник дали е удобно. Това видимо го разгневи. Как въобще мога да си помисля да смущавам молещите се? Беше напълно прав. Единственото неприносивено, лично местенце за тези хора е вярата им.

Васил Гунев

Хората на Етиопия

Първото усещане при допира с етиопците е шок. Крайна бедност. Нещо, което нито аз, нито другите от групата сме виждали някъде. Тези хора нямат нищо. През първите дни всички се чувствахме изключително подтиснати. Понятието „трети свят“ винаги ми е звучало някак абстрактно, но в Етиопия разбрах точно какво означава. Изминахме около 4000 км. в страната с бус. Където и да спирахме, като от нищото се материализираха просещи дечица. Давахме им кой каквото може. Идва момент, в който се оказва, че сме свършили наличните ресурси, а усещането да ги оставиш с празни ръце е ужасно. Тогава екскурзоводът ни подхвърли идея – „дайте им празните пластмасови бутилки от минерална Вода“. Това ни прозвуча унищително. Той го усети и ни направи демонстрация. Взе една бутилка от кошчето за отпадъци и я даде на децата. Бях готови да се борят за нея. Това за тях е изключително ценна придобивка. Иначе трябва да носят водата с глинени съдове. Друго нещо, което много ги радваше, бяха химикалките. На много места, вместо „You! Bir!“ децата викаха „Sir, I'm a student. Do you have a pen for me?“. Химикалките са лукс.

Етиопците са около 80 милиона. За сравнение, през четиридесетте години на миналия век са били 40 милиона. БВП на глава от населението е около 10 пъти по-нисък от българския и около 100 пъти по-нисък от френ-

ския. Тук разбираме колко точно му трябва на човек, за да живее. Не да живее „добре“ – това е съвсем относително, а да живее. Населението е разхвърляно по територията на цялата страна. От всяка колиба (мукул) има визуален достъп до друга колиба. Затова в Етиопия никъде не се чувстваш сам. Налага се децата да изминават огромни разстояния, за да стигнат до училище. Затова от Етиопия идват някои от най-добрите спринтьори в света. Електрификацията и водоснабдяването са лукс, достъпен само в градовете, за много малка част от населението. Една от най-често срещаните гледки беше жена, носеща на гърба си огромен съд за Вода. Казаха ни, че в общия случай са необходими по няколко часа на ден, за да се стигне до най-близкия водоизточник. Поинтересувах се как се кънят. Отговорът беше: „Ами, в най-близката река“. За цялото ни пътуване видяхме само 2-3 кладенеца. Може би е по-лесно да прашаш жена си за Вода на няколко часа път, отколкото да копаеш кладенец. Може пък да не са открили лопатата, знам ли.“

В програмата ни беше включено посещаване на домове на етиопци от различни племена. Бил съм на подобна „атракция“ в други африкански страни. Там се чувствах като в Етира – нагласена работа. В Етиопия няма такова нещо. Посетихме едно малко село. Хората се притесниха. Чудиха се какво точно искахме от тях... Помолих една жена да я заснема, но тя въобще не ме разбра. Както и да е,

направих ѝ снимка и после ѝ показвах дисплея на камерата, га се Вигу. Тя изпадна в потрес. Извика хората наоколо да видят и те чудото. Като че не можеше да повярва как въобще е възможно да види собственото си лице на друго място. То като се замисля, в колибите им не видях и огледало.

На същото място видяхме жена, която говореше по мобилен телефон. Много странно. Попитах екскурзово-

га от къде го зарежда, при положение че тук няма ток. Отговори ми че на десетина километра има малко градче, което е електрифицирано. Там срещу заплащане може да си заредиш телефона.

Занимават се основно със земеделие и животновъдство. Технологията са на по няколко хиляди години. Оре се с дървено рало, вършее се с биволи. Житото се коси със сърп, а на много места

се къса на ръка, стрък по стрък. Там видяхме „живо плашило“. Жена, която стои в центъра на нивата и дебне за птици. Използва прашка, за да ги гони.

Имат едно национално ястие – инджера. Приготвя се като голяма плачинка от ферментирано тесто, което се прави от някаква много не-качествена зърнена култура. Неприятно и на вкус, и на мирис. Отгоре се слага каквото Бог дал. Всички ядат това. Семейството задължително се хранят заедно, от една инджера. Дори да са скарани, негопустимо е да се хранят отделно. С ръка се откъсва парченце и се загребва малко от нещата, поставени върху индже-

рама. Знак на уважение е да ногадеш на човека до теб с ръката си. Отказвът на такъв жест се приема като смъртна обига. Средният етиопец се храни най-много по Веднъж на ден. Няма етиопци с наднормено тегло, поне ние не видяхме такива. Веднъж в седмицата в по-големите села се организира пазар. Там всички предлагат призведеното от тях и купуват нужното. Тези пазари са и мястото за създаване на социални контакти. Там обикновено се случват влюбванията. Къде иначе?

Не може да се каже, че имат здравеопазване. Когато някой се разболее,

сериозно, цялата фамилия тържествено го носи на носилка до най-близката църква и там се молят за него. Почти не се забелязва присъствие на някаква държавна администрация и въобще организация. Данъци плащат само тези, които получават месечен доход над 400 бира (малко над 30 лв), а те са незначително малцинство. Почти нямат представа за света отвъд границата им.

Етиопците са красиви, усмихнати, спокойни и приветливи хора. Битието им выбира на една много по-различна от нашата европейска честота. Ще се опитам да го илюстрирам

с помощта на една случка. Пореден ден от нашето пътешествие. Пореден мизерен хотел. Множество едри хлебарки; чаршафи, на които видимо са спали доста гости на хотела и естествено – неработещ бойлер. Тук ще вметна, че не съм особено претенциозен. Не са ми необходими някакви специални условия, за да се чувствам добре, но след няколко дни в прахоляка изпитвах неистовска нужда да се изкъпя с топла вода. Решихме този път да се борим за правата си. Слязох при receptionта, поисках да говоря с управителя. Появи се усмихнат, релаксиран и симпатичен човек.

Споделих проблемите си и помолих ако може да бъдат решени. Дали чрез смяна на стаята или ремонт на бойлера – няма значение. Разбира се, сър, всичко ще бъде уредено... Започвам едни дълги разговори със служителите. Промочват се прекалено според мен и решавам да запитам дали евентуално има някакво развитие по нашия въпрос. Разбира се. Ще сменим стаята. Ето Ви ключ. Приятна вечер! Щастливи се насочваме към новата стая. Влизаме вътре и заварваме спящ човек на леглото. Да, може би тук бойлерът работи, но пък стаята вече е заета... Не че нещо, но не можем и тримата да спим на единично легло. Връщаме се долу и обясняваме. ОК, значи искаме да ремонтираме бойлера? Ще извикам Техника. След госта чакане се появява Техникът. Всегидо наслаждаваш се на поредния си трип. Ио мен! Ноу проблем! Щял бързо да оправи нещата. Няма проблеми. Разглобява бойлера, всичко е в ръжда и чарколяци. Дълъг разговор по телефона. Пристига сужител на хотела. Дълъг разговор. Човекът отива някъде и след време се връща, носейки отвертка. Дълъг, спокoen разговор. Човекът отива някъде. Връща се със стълба. Дълъг разговор. Работи се по въпроса. Вече е време за вечеря. Става ни ясно че в рамките на престоя ни

този бойлер няма как да бъде оправен. Нещата са сериозни. Предаваме се и отиваме на вечеря. Там ни чака усмихнатият управител, който мило ни пита как са нещата. Отговаряме, че вече няма значение. Нищо няма значение. Всичко е OK. Той, видимо доволен от факта, че най-сетне сме осъзнали несъстоятелността и маловажността на фиктивните си проблеми,

отговаря одобрително: „Точно така, правилно, чудесно, всичко е OK, сър”.

Отиваме в ресторант. Няма осветление, тъмно е, всички крушки са изгорели. Вече сме се предали и нищо няма значение. Пристига любезният управител, който има намерението лично да ни обслужи като едни VIP-гости на хотела. За него ще е чест, разбира се. Въпреки анатията, някой споделя иде-

ята, че все пак няма да е зле да има и някакво осветление. Иначе не се знае кой чия манджа (ако въобще такава се появи) ще яде. Няма проблем, разбира се. Ще повикаме Техника. Настръхвам. Дълги, спокойни разговори. Пристига веселият растафарианец в ръка с крушка. Разхожда се тържествено с мръсните си обувки по масата, с вече сервирани „ястия”. Слага круш-

кама. Светлина. Нещо тук работи! Прилив на позитивизъм и ентузиазъм в групата. Истеричен смях и аплодисменти. Има светлина в ресторант.

Ядем щастливи точно същото, което сме яли и предните дни. Сиреч, странната Визия на етиопците за европейска кухня. Разреденият кетчуп, сервиран като доматена супа, все пак е по-вкусен от инджера, весело си споделяме ние. Слагаш му много лютот и ядеш. Претръпнахме. Оттук насетне оплаквания почти нямаше.

След като премина първоначалният културен шок, започнахме с опитите да погледнем нещата от различна гледна точка. Тези хора са спокойни,

усмихнати, горди, приветливи. Все неща, които в нашата напреднала европейска високотехнологична и културна цивилизация са дефицитни. Живеят в друга епоха, в друго, различно от нашето измерение. Живеят съвсем просто. И крамко, разбира се. Може да са гладни, да нямат нищо, но ако има някакъв начин да измерим щастлието, ми се струва, че техните показатели доста ще надвишат нашите. Когато човечеството преминава от една епоха към друга, приграбва едни неща, а губи други.

Етиопия живее в съвсем различен еон от нашия. Етиопия? Защо Етиопия? Не знам дали успях да отговоря на този въпрос, но се надявам, че успях да задам няколко други. ■

Културама, между тях реалността

и егъва доловимото

между тях

Културама,

Разговор на **Ралица Кръстева** с **Марин Богаков**

реалността

и егъва доловимото

между тях

Култура,

ценността

на съдовимото

През 1952 г. Алфред Кръобер и Клайд Клъкхон съставят списък с над 200 различни дефиниции на понятието „култура“, като трите основни значения са:

- Изтънчен вкус в областта на изящните изкуства и хуманитарните науки, още известен като висока култура;
- Цялостен модел на човешкото познание, вярвания и поведение, зависещ от способността за символно мислене и социално образование;
- Комплект от споделени ценности, цели, поведения и практики, който е характерен за дадена организация или група.

Дефиницията на ЮНЕСКО:

Култура е множеството от отличителни духовни, материалини, интелектуални и емоционални черти на дадено общество или обществена група; тя обхваща освен изкуството и литературата, начина на живот, формите на съжителство, ценностните системи, традициите и вярванията.

Според Българския тълковен речник, част от значенията на понятието „култура“ са следните:

- Съвкупност от духовни и материални ценности, създадени от човечеството през историческото му минало;
- Образованост, знания, възпитание;
- Състояние на обществения, стопанския и духовния живот в една или друга епоха, в една или друга страна;
- Висока степен на развитие на нещо, умение;
- Бактерии, които се развъждат в лаборатория.

Mоето лично определение за „култура“ включва всичко онова, създано от човешката ръка или ум, което ме възхновява и провокира желанието ми да знам повече, кое-то ме кара да се възхищавам, да се удивлявам и смирявам. Определение романтично и в голяма степен мъгливо, но то ми помага да назовавам нуждата си да съм – най-просто казано – и нещо друго освен това, което слагам на масата си за вечеря. Но в общество, обсебено от своя бит и безконечните си и всяка ви битки, които го легитимирам, културата се свежда и се трептира като паралелна Вселена, при това не особено дружелюбна. Нещо повече, тя също се оказва аrena за гладиаторски борби, предимно словесни. Предполагам, че необходимостта да се противопоставяме и разграничаваме, за да се самоопределяме, е колкото логична, толкова и неизбежна. Обаче представата, че тази Вселена, паралелна или не, е територия, обитавана от едни по правило високомерни хора, които в стерилни условия създават някакви трудно разбираеми неща, говорят на трудно разбираем език и си ръкопляскат едни на други, а всички останали ги гледат начумерено – тази представа не ми е достатъчна. Без значение дали е справедлива, не мисля, че е вярна. Или не ми се иска да е вярна. Давам си сметка колко малко знам по темата и това въщност ми харесва. Защото означава, че имам въпроси и за щастие знам точно на кого да ги задам.

Марин Богаков е не само по професия активен наблюдател, но и по вътрешна необходимост активен участник в културния живот у нас. Поет, журналист, преподавател и литературен критик. Роден е през 1971 г. във Велико Търново. През 1994 г. завърши Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“. Старши асистент е по жанровете в печата, публицистиката и художествената критика в катедра „Печат и книгоиздаване“ към Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Автор е на стихосбирките „Девство“ (1994), „Бисквити“ (1998), „Обявяване на првала“ (2002), „Ангел в зоопарка“ (2008) и „Наивно изкуство“ (2011), като последната получава Националната награда за поезия „Иван Николов“ за най-добра книга през 2011 г. Един от първите автори на „Егоист“ – списание, което лично за мён, и до днес няма аналог, а от 2000 г. е литературен редактор на в. „Култура“. Заедно със съпругата си, преводачката Зорница Христова, има две дъщери.

Kакво е Вашето определение за понятието „култура“?

Камо свети Августин относно времето, мога да заявя: „*Ако никой не ме пита, знам; ако трябва да отговоря на някой питаш, не знам.*“ През годините присвоявах разни работни определения що е култура, но искаме да рискувам нагло със собствено. Добре, към ден-днешен за мен култура е Всичко, което се отделя от човешката природа, като ѝ се противопоставя, за да търси впоследствие съгласие с нея, да прости. Разбира се, под килима на моето динамично определение за култура (в него изкуствата са нищожна част) е сметено много от реалността.

Eлитарността неизбежен компонент ли е на културата като функция?

Културата е юерархия, изграждана от степента, в която и човекът, и общество то притежават пориб към самоусъвършенстване. В този план по неизбежност едни хора са по-самовзискателни от други, нуждаят се от още по-пълно самоосъществяване.

„Mасова култура“ задължително лоша сума ли е? И изобщо, възможно ли е „масовото“ да е и „културно“?

Разбира се, не бива да съдим масовата култура, ако тя е връхната „културна“ точка, която „масите“ могат да достигнат. Но предполагам да мисля света на културата през понятия като човек и общество, не през надменното „маса“. Колкото и обстоятелствата да ме насишват към това. Често проместите срещу „масовата култура“ са подправени от самодоволство, не от действена грижа за добруването на обществото.

Вие самият сте поет, но и журналист, т.е. имате и две гледни точки. Трудна ли е, според Вас, вързката култура – медия?

Благодарение на В. „Култура”, всекидневна част от който съм вече 12 години, очакваните две гледни точки щастливо се сливат в една. Работата в „Култура” до токава степен е срасната с мен, че ми е трудна по-едното автографлексия. Но, примерно, рубриката ми „Ходене по буквите”, в която пиша за 2-3 нови книги, е дневник, в който се разказвам през четицата си от предходната седмица и защищавам крехкото, едва доловимото, непазарното в литературата. Затова и в нея много, много ръжко купвам, а се стремя да спася ценностите, които според мен са застрашени от изпадане в социална невидимост. Не намирам това за съвсем журналистическо, но е възможно най-почтената ми позиция.

Няма да правим сравнение с държави като Франция и Германия, но бюджетът за култура за 2011 г. на съседна Македония, е 80 млн. евро, на България – по-малко от 100 млн. лева. Дори и цифрите да са приблизителни, разликата е очевидна. Каква е на практика ролята на държавата в осъществяването на културата като процес?

Бях почти пълен мандат съветник по културните въпроси на предишния Председател на Народното събрание. Ще ми повярвате ли, че времето ми минаваше в диктаторско блокиране на глупости, които пребрежваха примитивна политика като културни „проекти” – всъщност, за да задигнат пари. Разбира се, далеч не всичко е пари, но здравомислещата и далновидна държава дава пари на „културата”, за да я лае – и да я поддържа в жизнена форма.

Казват, че културният живот е огледало на всичко, случващо се в една държава. Какво виждате в нашето огледало?

За зло и за добро, виждам това, което искам да видя. Виждам млади хора, които въобще не отчитат съществуването на държавата при осъществяването на културните инициативи. За тях, при състоянието на нашата държавност, тя вече не е смислообразуващ фактор. И това ме прави щастлив.

Виждате ли, че това огледало не само отразява, но и действително има способността да променя – обстоятелства, нагласи, очаквания?

Струва си държавата, виждайки се в огледалото на културата на 21-и век, да се попосреши, да се позагashi. Поне да махне анцуга.

Вие сте и преподавател, работите с млади хора – какво ги вдъхновява, какво провокира любопитството им?

Провокира ги това, което още не знаят за себе си. И, може би, моята професионална изповед, безстрашното споделяне на собствените ми граници. Но аз не съм типичен преподавател – аз съм само преподаваш писател.

Вас какво Ви вдъхновява?

ВСамо отдални мигове, мигове на досег до неизразима истина. Мигове, в които се разтварям без остатък в света, губейки тялото си, себе си. Всъщност, миговете на самородна поезия.

СВЕЩЕНИЯТ ДАР НА ЖИВОТА

Елена **Давчева**

„Свещеният дар на живота“ на Джон Брек има важната мисия да запълни вакуума по много важни, особено на болели за съвремието въпроси. Заглавието подсказва, че книгата има богословски характер. Това е законо мерно, тъй като отец Джон Брек е един от водещите православни богослови – библейсти. Той работи в областта на новозаветната екзегетика и херменевтика, по етически и догматически въпроси, съотнесени към Свещеното Писание. Авторът на книгата е професор по Нов Завет и Етика в семинарията „Св. Владимир“ в Ню Йорк (1984-1996 г.), води лекции в Православния богословски институт „Св. Сергий“, Париж; в богословски факултети в Румъния; в Института за православни християнски изследвания в Кеймбридж и др. Издал е много ценни трудове, които са принос както за православното богословие, така и за богословската наука като цяло.

За всички е ясно, че нашият свят е силно обременен от необузданото преследване на интереси от една страна и от нравствена безизходица от друга. Проблемите пред хората се множат въпреки, а и поради

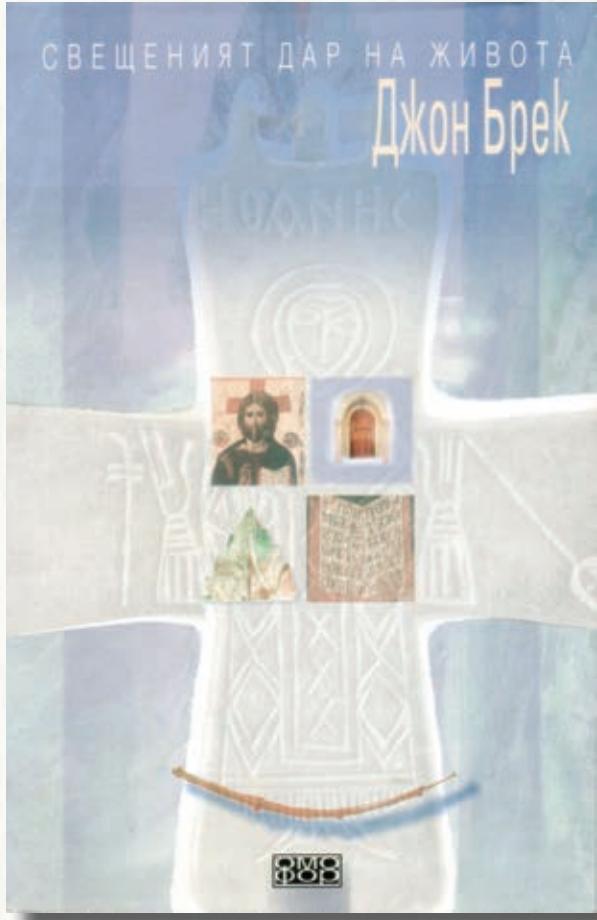
бурното развитие на науката и технологиите. На преден план излизат такива проблеми като човешкото възпроизвожданство, значението на родителството, животът на неизлечимо болните и евтаназията, асистираното самоубийство. Авторът с болка споделя, че в съвременния pluralistичен свят всички ценности се възприемат като относителни; човешкият живот често се смята като продукт, който можем да създадем или прекратим според желанието си, според това дали ни е удобно, или не.

В предисловието американският богослов очертава тематичната рамка на книгата, а именно влиянието на биоетиката върху живота на съвременния човек и призванието на Православието да отрази в медицинските и биологическите изследвания нравствените ценности на християнското Предание. Авторът споделя своята тревога от предизвикателствата пред християнския морал: дешифрирането на човешкия геном, изкуственото оплождане, клонирането, евтаназията, асистираното самоубийство... Още тук проличава твърдата убеденост на богослова, че

Въпросите на биомедицината и генетиката трябва да се разглеждат от позицията на отговорно „църковно съзнание”, отразявайки евангелските ценности. Джон Брек си поставя съвсем скромна цел – да предложи на православните християни едно въведение към тези разсъждения, но читателят би могъл да оцени тази книга не само поради актуалността и важността на тематиката, но и по редица нейни достойнства – и като научен труд, и като пораждащо размиши четиво.

В предисловието се посочват причините за появата на биоетиката и че някои от нейните постижения имат изключителен потенциал, насочен към доброто, но едновременно с това се отбелязва и хълзгавият наклон на новата технология – от аборта до асистираното самоубийство и от „заместващата” бременност до клонирането на човешки ембриони.

Как Православието оценява постиженията в областта на биомедицинската технология, как бихме могли да узнаем Божията Воля и да съхраним главните човешки ценности? Тези въпроси, зададени от автора несъмнено вълнуват православния читател.

Обширният увод обхваща три основни момента: свещеност и святост на човешкия живот; нравствени проблеми и биомедицинската етика като богословска дисциплина. След изясняване на същността на човешкия живот като дар от Бога на любовта и вникване в същността на понятията святост и свещеност, авторът умело насочва към взаимното допълване между святост на живота и качеството на живота, породено от същността на живота, който е свещен. Защото неговото начало, цел и крайно назначение са дадени и определени само от Бога. Очертането на най-трудните етически въпроси поставя въпроса за правдив, подходящ и справедлив нравствен

избор съгласно Волята и промисъла Божи за нас и за технологизирания свят, в който живеем. Според автора терминът биоетика не е твърде удачен, тъй като отвлича вниманието на съвременния човек в друга насока, но много ясно е показано защо биомедицинската етика може да се възприеме като богословска дисциплина. Посочени са и предпоставките на православната медицинска етика, свързани с Божия абсолют, Светата Троица и нравственото израстване на човека в неговия живот.

Главите започват с мото, извлечено от цитати на евангелски текстове, откровенията на светите отци, православната литургика и сентенции на някои богослови. Авторът поставя акценти, най-често свързани с основите на Православието, засяга мотиви, пряко произтичащи от съвременния живот, излага и коментира становищата по проблема в други църкви и мненията на различни автори, изяснява въпросите от научна и социална гледна точка. След всичко това интересът се засилва и читателят с нетърпение очаква да научи доводите и обясненията на Православната Църква.

Специалист в областта на Свещеното Писание, Джон Брек приежда изключително богат евангелски и свetoотечески материал, пряко свързан с въпросите на съвремието, които тълкува в духа на православието. Изключително широкият кръг от въ-

проси е подпътен с научна обосновка най-вече от медицинска гледна точка. Използвани са много примери от всекидневния живот, медицинската практика, в детайли са проследени медицински проучвания и методи за лечение. Голямо достойнство на книгата е свързването на нравствените със социалните проблеми на общество и най-вече това, че дава практически указания на днешните свещенослужители и миряни за възможни действия и решения в джунгла от сложни и неотложни проблеми и ситуации.

Първа глава „Богословски основания на православната християнска етика“ играе ролята на фундамент, върху който се извършват по-нататъшните разглеждания. Заглавията на подтемите: „Нравственият живот – свобода в Светия Дух“; „Бог като Света Троица“; „Човешката личност: от образа към подобието“; „Делото на изкуплението: „Бог бе в Христа“; „Теосис или обожествяване“ показват едно пълно и задълбочено разглеждане на основите и същността на православното догматично богословие, което Боги към правилен „Нравствен избор“ (последната, най-обширно разработена подтема). Посочени са източниците за достигане до правилен избор – Свещеното Писание, каноните, йерархическата учителна Власть, Светата Литургия, чрез които нашият нравствен отговор пред Бога ще бъде съобразен с

Неговата Воля. Авторът внушава, че най-важното решение, което можем да вземем в най-критичните моменти си остава да се отгадем в милостивите Божии ръце.

В следващите глави се обръща внимание на определени нравствени въпроси, които възникват вследствие на най-новото развитие в областта на биомедицинската технология. В най-общирната, втора глава на книгата се разглеждат половите отношения, брака и отговорността към завета. Избор ли е абортът? До каква степен могат да се приемат възпроизвеждителните технологии? Тези въпроси насочват към изясняване на разбирането и целта на половите отношения. Авторът с болка споделя, че „сексуалната революция“ от началото на 70-те години не довежда до никакъв прогрес, а само увличава пропастта между съвременния морал и морала на Свещеното Писание. Библейските съвети за вярност, саможертува и борба с греха, за съжаление за някои звучат старомодно, неуместно и досадно. Съвременното общество отрича и възприема неговите отношения като свещено съпружеско единство. А православието учи, че сексуалността трябва да се отнася към родителството и раждането и в този смисъл е благословена от Бога. Интерес представляват различните тълкувания и спорът, гори и между православни богослови по отношение на пола и сексуалността. Авторът

изказва собствено становище, подкрепено от възгледите на светите отци, посочва и други мнения. Най-голямо внимание обръща на вързката „отговорност пред завета и сексуално поведение“. Тук са разгледани такива важни проблеми като равенство на половете, целомъдринето като добродетел, предбрачни полови отношения, прелюбодеяние, порнография, мастурбация, нощи полюции, хомосексуализъм, действен хомосексуализъм и СПИН. Кръгът от въпроси е изключително изчерпателен и включва проблеми, за които не сме съвикали да говорим, но е време да се отчете и тяхното присъствие, и нуждата от решение. Посочени са мненията на невробиолози, психолози, психиатри, обстойно е разгледана позицията на Православната Църква, подкрепена с редица библейски и светоотечески текстове.

Къде да поставим чертата? На няколко места в книгата авторът задава този въпрос и при всяка възможна примери за поведение, спира се на значението на религиозното образование, отбелязва дейността съществуващите в Америка групи за помощ и т.н.

Трета глава засяга изключително важния въпрос за раждането на деца и началото на живота. Джон Брек умело води читателя през оживения спор на ембриолози, биолози-генетици, медици, политици, богослови. Читателят се увлича от интересните примери

от действителността, търси истини във всяка от теориите. Авторът посочва необходимостта от поставянето на въпроса за нравствеността на аборта, медицинското възпроизводство на зародиши и генното инженерство в светлината на основното твърдение в православието, а именно, че човешкият живот започва от оплождането и от този момент изисква пълно зачитане и защита. Целта на четвъртата глава „Утвърждаване свещеността на живота“ е не толкова да се разгледат допресаващите случаи на отнемане на човешки живот при аборт или разкриване на детайли от технологическия напредък на генното инженерство като например оплождането *in vitro* (въпреки, че и това авторът прави със солидна осведоменост и забидни научни познания), а да се покажат границите пред изкуствената намеса в създаването на човешки живот, да се даде богословска оценка на тези проблеми и да се подскаже църковно-пасторски подход при тяхното разрешаване. Джон Брек често повтаря, че гласът на Църквата трябва да се чуе в този свят, който често избира знанието пред мъдростта и удобството пред състраданието. Кои ще поеме отговорността за екологичните катастрофи, епидемии и за бъдещите плодове на генното инженерство, които имат вредно въздействие върху отделните хора и общество? Необходимо е църквата чрез богословите и специалистите медици да

настоява за регулиране на границите на генното инженерство, не само за да се обезпечи сигурността на обществото, но преди всичко да се запази пълнотата на Божието творение. Авторът апелира към голяма смелост и убеденост, за да се чуе гласът на Църквата.

Пета глава има за цел да разгледа въпроса за правилното обгрижване на онези, които са изправени пред близка смърт – както неизлечимо болните, така и увредените новородени. Авторът убедително доказва, че принципът за свещеността на живота има предимство пред загрижеността за неговото качество. За втори път той се връща към този спор, като изтъква схващанията на виталисти и релативисти. Възприемането на страданието като зла последица от грехопадението и цена за изкупление и спасение, единствено води към синегрията – сътрудничеството между Бога и хората. В този план страданието е средство на Божия план за спасение. От тази гледна точка Брек разглежда подробно евтаназията и грижата за неизлечимо болните, а също и християнската гиакония като начин за приемане на смъртта като „желано начало“, като умирале и събуждане в наслаждението на Вечния живот. Интерес за читателя представляват описаните болнични програми в САЩ и пасторските напътстваия в тази насока.

Последната шеста глава обобщава Всичко, казано в книгата, като акцентът се поставя върху Връзката между биоетиката и свещения дар на живота. Авторът не повтаря казаното, а намира все нови и все по-убедителни аргументи и доказателства в защита на православното виждане. Читателя споделя тревогата, че биоетиката съдържа рискови решения, които могат да се вземат най-вече с оглед на гадени социални и икономически интереси, а не с оглед на богословско и духовно виждане.

Трите приложения допъват разглежданата тематика с конкретизирано православно виждане за аборт и, самоубийството във връзка с евтина-зията и кремацията.

„Свещеният дар на живота“ може да се разглежда като академичен труд със значителен принос в развитието на науката биоетика и на богословието като цяло и като увличащо с актуалната си тематика четиво. Изложението е научно издържано, подкрепено с евангелски цитати и житейски примери и факти. Под черта са посочени голям брой източници, цитати, становища на автори и изследвания. Най-ценното е, че авторът предлага нови хоризонти за бъдещ диалог и изследвания, с което допринася за развитието на биоетиката като богословска наука. Въпреки нелеката материя книгата увлича обикнове-

ния читател. Езикът е точен, ясен и разбираем. Авторът задава и търси отговори на въпроси, които вълнуват широката читателска аудитория. Отговорите му достигат до сърдата на вярващите и пробуждат размисли у невярващите. Разсъжденията му са призив за отклик на широкото обществоено мнение относно изключително важните за съвремието проблеми. Авторът подчертава необходимостта от огромни разяснения, както в църквата, така и в училища-та и медиите.

В заключение можем да кажем, че книгата на Джон Брек ни помага да потърсим отговор от Автора на живота на многобройните трудни въпроси за живота и смъртта с надеждата и молитвеното чувство, че Всяко нравствено решение служи на Неговата цел и на Неговата Вечна слава.

Джон Брек, „Свещеният дар на живота“, изд. „Омофор“, С.

Цветанка **Еленкова**

ЗА СВЕТИНАТА И МРАКА

В НЯКОИ ФРЕСКИ ОТ РОДОС

Асклипиос - Ангелското войнство

И светлината в мрака свети,
и мракът я не обзе.

Свето Евангелие от Йоана, 1:5

И тъй, ако светлината, чо е в тебе,
е тъмнина,
то колко ли голяма ще е тъмнината?

Свето Евангелие от Матей, 6:23

Може би един от най-енигматични текстове за тълкуване в Библията е самото ѹ начало, Глава 1 Битие, където се описва създаването на света от Бог за седем дни. Не зная колко често тези сцени са застъпвани в християнската иконография, но фреските от църквата Успение Богородично в Асклипиос се запомнят не само с умелото следване на канона, но и със самобитния стил на иконописеца, допълнително осветил темата с боговърхновение. Защото следването на канона се състои и в нова благодатно откриване на Бога чрез твореца, както е в Откровение от Йоана или във фреските на св. Пимен Зографски, които освен тълкувателни са и творчески. Неслучайно първото, което Господ извършил след създаването на Адам, е да го накара да именува всички твари на земята, с което му е и опредил ролята на кръстник, на Негов съ-съз-

Асклипиос, Адам именува животните

гател. На посредник между земята и небето, между Бог и творенията му. Бог ни прави творци, но само чрез него и от Него.

С каква сериозност, усърдие и достоление, с каква Божия осанка Адам е седнал на своя камък и именува животните и птиците, които му се покланят, както човек се покланя пред Бог! Посочвайки ги с показалеца на първосъзададения, както Господ благославя с двета пръста на Богочовек и три на Троицата, Адам имитира Бог. Но в разликата на жеста е разстоянието между тях.

Адам дава имена на видимия свят, преди още Ева да бъде създадена от неговото ребро, което обръща внимание на първостъвущащата му роля в света. Във фреската, показваща създаването на Адам, иконописецът

е набледнал на безкрайната обич и близост между Бог и човек – почти интимна, с едно обгръщане на тялото му в сянка с белотата на робата на облечения в светлина Бог, не оставяйки никаква пролука помежду им и с безкрайна Вяра на Създателя в Неговото творение.

Съвсем различна е сцената на създаването на Ева. Тук се забелязва една съпротива в жеста ѝ към Бога, Чийто очи са вперени в нея по-скоро с тревога, отколкото с радост. Сякаш между двете им природи от самото начало присъства разривът между Твореца и творението – конфликт, който чак до изването на Божията мајка и жените-мироносци остава, а и никога не се изтрива докрай. И до днес в християнското православно богословие и църковна иерархия мъ-

Асклипиос, Сътворение, Адам

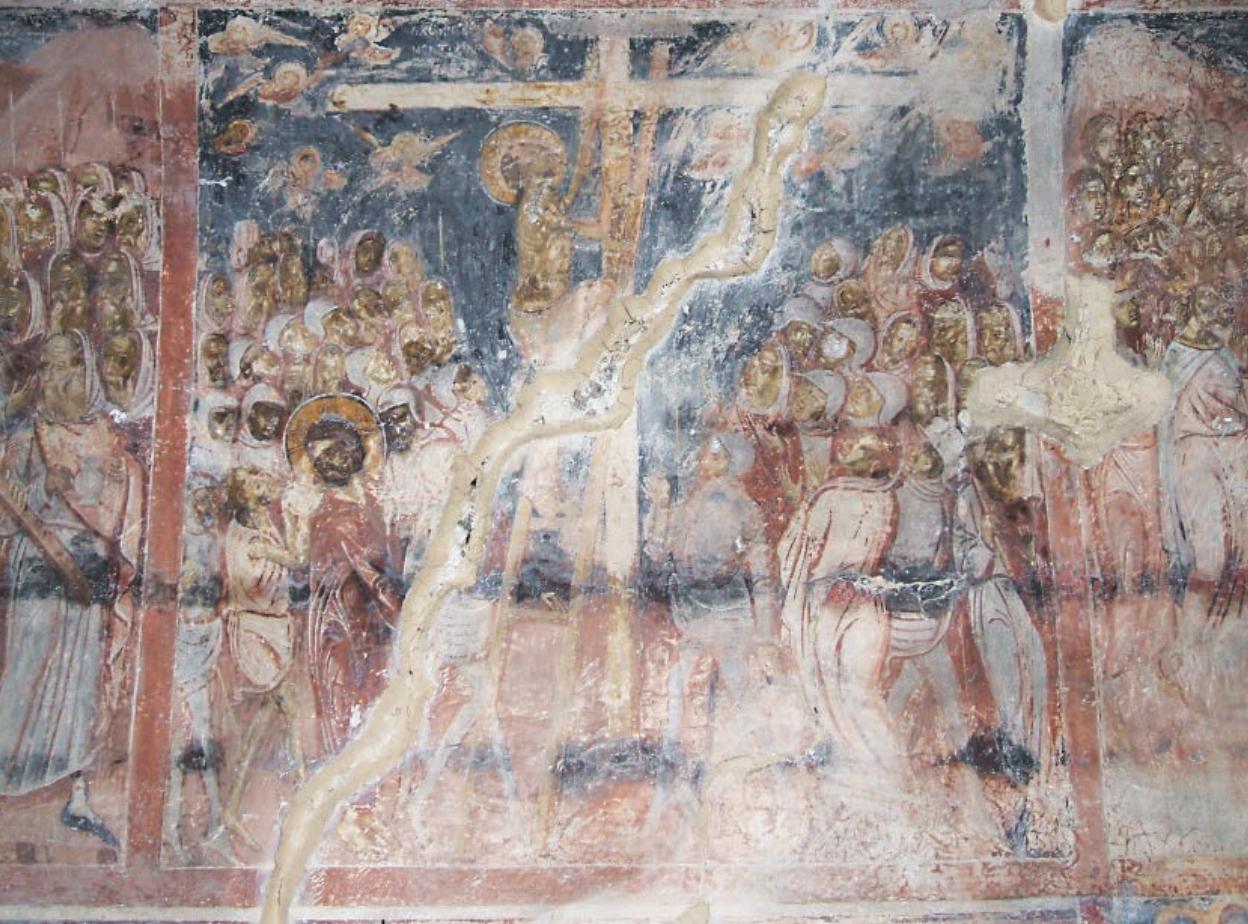
жът е първенствуваш спрямо Жената. Адам и Ева са почти безполови, но през техните очи, понеже те, според Битие, преди грехопадението не са осъзнавали пола си.

Последвалата сцена със змията е интересна с пълното ѝ единение с дървото на познанието, обгърнала го като обръч, затворила го в утробата си – нимб от тъмнина около светлината на короната. Тъмнината, която погъща светлината. Тук Ева е изобразена по-скоро пасивно, като жертвa, която държи гланичите си в съпротива, макар и изкушавана с по-слабата си природа, покато Адам сочи с ръка змията, сякаш иска да предупреди какво ще се случи. Ева – символ на съмнението, Адам – на знанието. Съмнението и знанието – гъв природи в едно.

Фреските в старите църкви, било защото следват Словото, или чисто символично, или като поражение на Времето върху слоя им са винаги плетеница от светлина и тъмнина, от образ и сянката му. Много често, и дали случайно, пукнатините в мазилката в резултат на ерозия или Варварски посегателства минават най-вече през очите на иконите, нимбовете или кръста – всичките източник на светлина. Доколкото кръстът е и знак за смърт, не само на Възкресение, фреската „Възкачване на кръста“ от църквата „Св. Николай“ в Ялисос е белязана с пукнатина,

Асклипиос, Сътворение, Ева

Ялисос, Възкачване на кръста

която прилича на змия, виеща се в голото дърво.

Иконописците са почернели от дима на свещите и атмосферните условия, лицата може и да не личат, но жестовете са се запазили, както и светлината, която излиза из телата. Подобно на фигуранта на св. Архангел Михаил от църквата във Фундукли с леко наклонената в страни глава в една поза на разбиране и състрадание към човека, дори на изчакване преди да го осъди – или може би така го е видял художникът през Неговите очи. Войнството от ангели на Бога, фреска от църквата в Асклипиос, освен с мечове в ръце, напредва върху конница с

езици от огън, подобно на огнените езици на Петдесетница. Светлина-та-Слово, което създава, но и убива.

Светлината и тъмнината, денят и нощта не са просто физични явления, те са представени като ангели, имащи природа, която, макар и невидима и недосегаема за нас, съществува в едно друго измерение. Те са също творения. Така, както усещаме тялото на дъжда да приближава по неговия мирис и хлад, или както племената от Мала Азия са вярвали, че болестите са същества-демони, които погълшават като храна и завладяват тялото ни. Всичко, било видимо или невидимо, има тяло и природа. Затова и иконо-

Асклипиос, Сътворение, Дърво на познанието

Фундукли, Св. Арх. Михаил

писецът е изографисал първата сцена на създаването на светлината от мрака, на деня и нощта като гва ангела – черен и бял, представяйки Вселената – небе и земя – почти като снимка от Нешънъл Джиграфик с избухването на супернова във всичките спектри на светлината, предизвикани от химични съединения.

„И тъй, което Бог е съчетал, човек да не разлъчва“. Във фреската „За-

лавянето на Христос“ от църквата „Св. Николай“ в Ялисос нимбът от светлина около главата на Спасителя и Въжето около шията му, тази примка от мрак, символ на Неговата доброволна жертвба, са изографисани по един и същ начин. Те са идентични, подобно на сцената с Дървото на познанието, където мракът е стегнал светлината в обръча си, или на мрака в църквата, обкръжил светлината на свещта. Което е едно обра-

тно Виждане – тъмнината създава светлината, така както пламъкът изхожда от фитила.

„Вие сте светлината на света”, казва Христос, и както светилникът „свети на всички възможни, тъй да светне пред човеците светлината Ви”, с което индиректно се подраз-

бира тъмната природа на мелата, носеща светлината в себе си. Мрак, обгръщащ светлината; светлина, съзадена от мрака и пропукала го. Така, както през една пукнатина само светлината може да проникне, не и мракът. Освен прорезите в очите на иконите. ■

Ялисос, Залавяне на Христос

снимка на броя

ИЗГУБЕНАТА БЪЛГАРИЯ
www.lostbulgaria.com
сайтът за българска история в снимки

Гара Варна, посрещане на Варненския и Преславски митрополит Йосиф, 1938 г.

Митрополит Йосиф (със светско име Иван Лазаров) е роден в Севлиево през 1900 или 1898 г. Монашеско звание и името Йосиф приема в Светата Рилска обител през 1918 г., още като ученик в Софийската духовна семинария. След завършването ѝ една година е иеродякон в Рилския манастир, след което постъпва и е един от първите студенти в Богословския факултет при Софийския университет. Висшето си богословско образование завършва в г. Черновиц (тогава в Румъния), където получава степента лесансие (доктор) по богословие. С научно-практическа цел посещава Рим, Верлин, Лондон, Брюксел и Париж. Известно време е учител в Черепищкото свещеническо училище и преподавател в Софийската духовна семинария.

През 1930 г. е назначен за протосингел на Неврокопска св. Митрополия, а от 1931 г. е архимандрит. През юли 1936 г. е ръкоположен за Знеполски епископ. След смъртта на Варненския и Преславски митрополит Симеон, епископ Йосиф е избран на 26 декември 1937 г. за Варненски и Преславски митрополит. Почива на 8 ноември 1988 г.

Дрекслер
шарено

Ралица Кръстева

Стъпки по следите на Времето

разговор

с реставратора **Емил Чушев**

и как се рисуват икони

Kаменни стъпала водят до градината, която сега е потънала в сняг. Изкачвам се по тях и се опитвам да си представя как би изглеждало това място през пролетта. Къщата е в дъното – вероятно единствената тук, запазила оригиналната си архитектура, и със сигурност една от най-красивите къщи, които съм видяла. Строена е през 1934-1936 г., когато царският шивач решава да купи малко земя, за да построи вила за семейството си. Днес, почти век по-късно, зад стените ѝ се помещава реставраторското ателие на Емил Чушев.

„Къщата е построена от най-добрите майстори навремето и факт е, че и досега няма нужда от никакви колосални ремонти, няма нито една пукнатина от земетресенията, т.е., направена е както трябва. Пребърнах

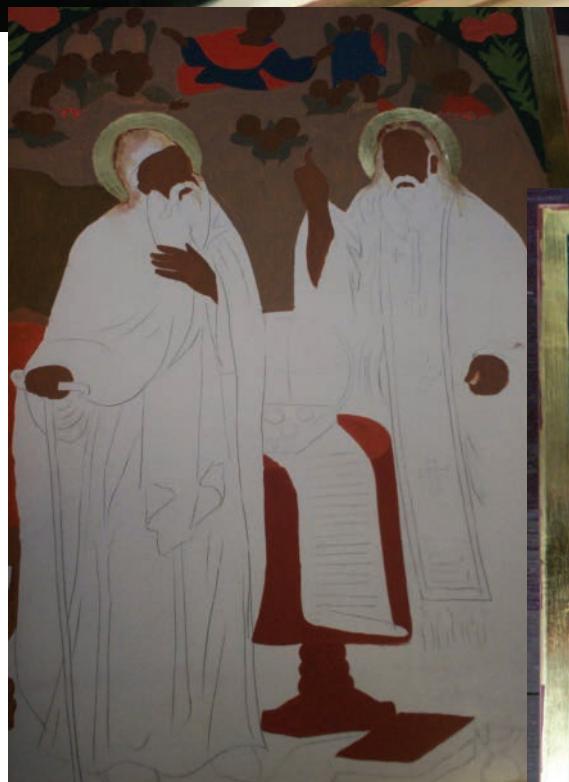
я в ателие, не живея тук – тук само се работи и се рисува. Стана едно, бих казал, доста прилично ателие, в което успяхме да затворим цикъла на реставратора – можем да реставрираме, да рамкираме, и същевременно да реализираме някои от нещата, които правим.”

Емил Чушев завършва Художествена академия, специалност „Реставрация“, в класа на професор Любен Прашков. Наг 10 години работи във фондовете на Националната художествена галерия, 8 години преподава и в Академията по специалността „Коние и технология на позлатяването“. Името му е познато предимно в арт средите и споменаването му обикновено означава „добре свършена работа“. Прибавям го към имената от моя списък с хора-магьосници, които работят без да видят шум около себе си и за които, както вече видях ти казах, трябва да се говори. Въоръжена с умните си въпроси, влизам в красива стара къща с намерението да питам и след това да ти разкажа – как се рисуват икони, как се учи, как се разпознава любовта към това, което винаги си искал да правиш и до колко лесно става след това; трудно ли се стъпва по следите на времето.. После ми хрумва друго – не е нужно аз да ти разказвам, самият твой ще го направи най-добре:

„В началото на 60-те години на миналия век баща ми, Георги Чушев, заедно с още трима-четирима негови колеги, от които ще спомена Йордан Шенков, буквално извадиха иконопи-

ста от забвение като тенденция в българската живопис, макар че това, естествено, беше доста труден и дълъг процес. Бил съм малък тогава, но добре си спомням – неприятностите с властите, забраната да се практикува, и – в самото начало – не-възможността да се реализира извън граница – всичко това се приемаше изключително негативно. По-късно, когато вече имаше възможност да се пътува (тогава бях двайсет и няколко годишен) правехме много изложби в цяла Европа, в почти всички големи градове – Париж, Брюксел, Рим, Виена. Баща ми е самоук. Завършил е за учител по рисуване, иконопис не е учи-

никъде, започва съвсем сам. Все още пазя някои от иконите, които са били първите му опити, и те са по-скоро живопис, отколкото иконопис. Усвояването на технологията на иконописта е било доста трудно – тогава не са имали нито откъде да четат, нито откъде да видят, освен иконите в църквите и манастирите. Никой не им е преподавал и буквально от нищо са започнали да правят дълчици, да ги грундират, да налучват материали – за да се получи „нешто като икона“. Да не говорим за по-специфичните техники като позлатяване, велатурно изграждане*, пробастър** – били са абсолютно непознати, не са имали откъде да ги научат. Доста време е минало в проучване и налучване на пътя до истинската иконопис.

Съвсем естествено покрай баща си също се запалих. Моето развитие като иконописец започна още преди да вляза в Академията. Имах вече някаква основа; решил, че мога да експериментирам и направих свои собствени опити, които излязоха сполучливи. След като започнах да уча в Академията, посещавах лекциите на Атанас Шаренков – той ни дава една госта сериозна теоретична информация, основана върху старинни писания за технологията на иконописта. Спомням си колко много непонятни неща имаше като терминология и непонятни материали за нас като художници. Старите майстори са използвали растителни и животински пигменти, пръст в различни цветове, скъпоценни и полускъпоценни камъни, сами са приготвяли златото за иконата. Така полека-лека започнахме да изучаваме и техниката на позлатяване. Баща ми до този момент беше усвоил някои техники с имитации на злато, но не успя да стигне до същинското позлатяване. Постепенно с годините успях да го науча, още повече, че започнахме да се занимаваме и с ръчна изработка на рамки, където също се влагат злато и сребро, а технологията, която се използва при иконописта, е същата.

Академията ми дава теоретичната основа, върху която да стъпя, а през годините успяхме бавно и с госта труд да стигнем до, бих казал, съ-

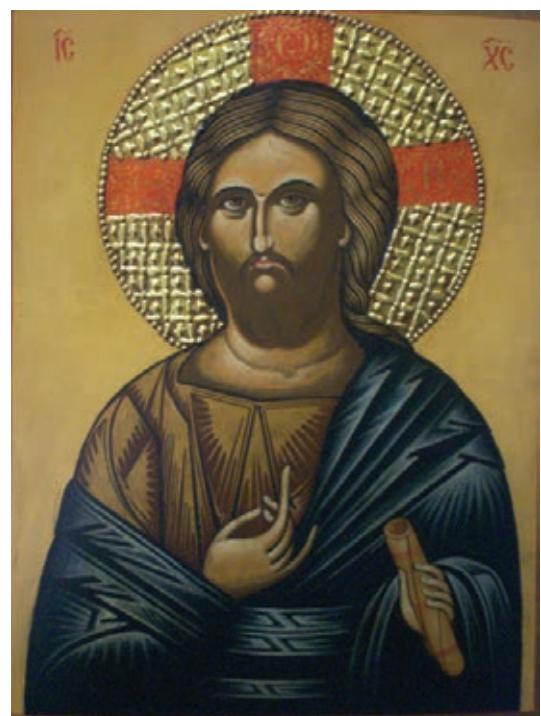
вършенството при изработката на иконите. Освен това, в периода от 7-8 години бях хонорован преподавател по тази дисциплина и мога да кажа, че по-интересно за студентите беше не толкова рисуването на икони и правенето на копия, колкото техниката на позлатяване. За съжаление и досега в България това не се преподава. Колегите, които в момента излизат като реставратори, не могат да направят истинско позлатяване. Имам колеги, изучавали тази дисциплина в Полша и в Чехия, но ако тя не се практикува, знанията се загубват. Въпреки че вече има госта сериозни поръчки за нови църкви и иконостаси, оказва се, че когато нещата опрат до истинската технология на позлатяване, тя се оказва пречка – най-вече поради това, че е по-скъпа в сравнение с обикновено позлатяване с имитация. Дори вече се практикува при реставрирането на старинни иконостаси на 150-200 години, които са позлатени, отгоре да се слага имитация, кое то за мен е изключително тревожна тенденция. Позлатяването с имитация става лесно, но по този начин „запечатваш“ оригиналa, който няма да излезе вече. Виждам същата тенденция и в госта намаления интерес на студентите към нашата специалност. Когато аз кандидатствах, за едно място се състезавахме около 40-50 души, а сега не могат да

съберат 6 души, които да запълнят местата. Няма кой да преподава; освен това този занаят изисква много усърдие и внимание, трудоемък е и неблагодарен откъм заплащане, затова може би не е изненада, че все по-малко хора искат да го практикуват. А и от гледна точка на реализация също вечно е гостта трудно. Нашето законодателство все още не е уредило така нещата, че хората, които имат правата, знанията и уменията да се занимават с това, да могат да го правят. А когато не работят подгответни и компетентни хора, иконите се похабяват. Аз самият дълго успях да задържа един гостта добър екип, включително трима реставратори, завършили Академията. Имахме госттъчно работа, но последните една-две години, поради ред причини, видими навсякъде около нас, работата силно намаля и за съжаление от дванайсет души се стопихме на нем.

Създаването на една икона започва с подготовката на нейната основа. Имам работилница, която изработва качествена основа за иконите. Работим по старите технологии на grundiranе, позлатяване и изписване. Основно се работи върху дърво, макар че това понякога води до някои неприятни последици. Дървото е живо; при намаляване или повишаване на влажността то продължава да дишава и да реагира и ако основата не е направена качествено, след известно време се появяват деформации и напуквания. Трябва да се използват напълно изсъхнали дървета, да се слепват по определен начин.

Работя предимно с липа. Тя е госта благодатна за работа, лека е като материал и лесно се обработва, ос-

Вен това е и много качествена. Работя и с орех, главно когато трябва да се направи дърворезба; използвам също череша и кестен, но те са малко екзотични дървета и сравнително трудно се намират. Изработката на така наречените „кошаци“, които промезират дървесината, изискват машини – на ръка Вече много трудно се правят. Бих казал, че има достатъчно добър избор, има и колеги, които се научиха достатъчно добре да ги правят. Оттам нататък Вече изважам по-сложните неща, които не всеки може. Но пък всеки може да се научи, а при нас вратите винаги са отворени. Имел съм госта ученици през годините, и не само в Академията. Дори в момента работят с една

много интересна ученичка – съпругата на белгийския посланик в България. Тя самата е художник, с огромно желание изважда тук Венъж седмично да рисува икони и мага да кажа, че Вече се справя госта добре.

Дълго време не можех да преценя категорично коя школа в иконографията най-много ме привлича. Може би заради това изградих и свой собствен стил, който с времето стана разпознаваем. Което вероятно е добре, защото различните школи имат най-различни стилови отлики. Тази, която намирам за най-близка до моите виждания е Банска школа. Великолепни художници като започнем от основателя Тома Вишанов, а след това и неговият син Димитър Хад-

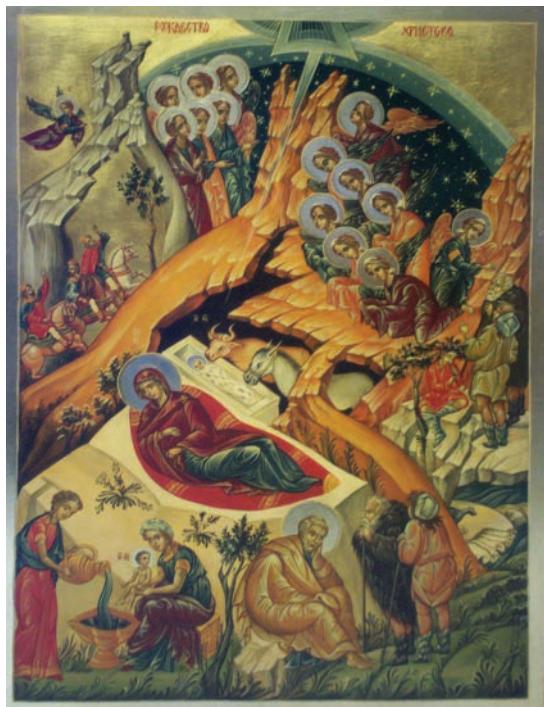

жиикономов. Тя са автори на едни от най-изключителните образци на иконописта – не само красиви, но и много сложни като технология. Преди около 25 години трябваше да направим копия на техни икони за един женски меморандум в центъра на Банско и тогава си гадохме сметка колко Всъщност е сложна изработката им.

Понякога си позволявам да правя и авторски икони, но повечето поръчки, които получаваме, са за определени светци, затова се занимаваме главно с копиране. А и когато можеш да гледаш и да сравняваш с оригинал, се работи по-лесно. Една от най-интересните икони, които съм правил през последните години е създадена през 13 век и е един от най-добрите образци на българската иконопис, които

съм видял. Тя се намира в криптата на „Св. Александър Невски“ и беше реставрирана в продължение на 20 години. Една колежка ми даде господска снимка и успях да я пресъздам точно във Вида, в която е самият оригинал – с всичките разрушения по повърхността и следите, които времето е оставило. Любопитното при тази икона е това, че е двустранна – една от така наречените литийни икони, които са се носили по време на шествия. Имам и други любими икони, една от тях е Погановската. Тя също е двустранна, като от едната страна е Богородица Камафиги и св. Йоан Богослов. Камафиги означава „натъжена“ – иконата изобразява момента, в който св. Йоан Богослов ѝ съобщава, че Иисус ще бъде разпънат на кръста. Богородица е в синя дреха, която символизира тъгата ѝ. Изключително красива икона.

Когато основата на иконата вече е изработена, се пристъпва към залепване на платното – това е ленена канаваца, която поема всички неравности или малки цепнатинки по дървото и не позволява да излязат по повърхността. След няколократно грундиране (най-често използваният грунд е крепа и тутка) и шлайване дъската е готова за работа. Следващият процес е откопирване на иконата с помощта на паус. Ако правиш своя собствена икона, можеш да я нарисуваш. После изба ред на позлатяването, което се извършва по няколко начина. Най-лесният е да се позлати

с имитация – така наречения шлак метал. Това го могат почти всички колеги, но аз вече не си го позволявам, защото смятам, че с малко повече усърдие и с малко по-скъпи материали може да се постигне много по-добър ефект. Работим изключително със злато и сребро, въпреки че се налага да ги внасям от Германия, защото тук не се произвеждат. Включително и материали като ахати, с които се полира, лепила и грундове, които се полагат под златото.

След като се позлати иконата, се полагат основните тонове. Аз лично започвам от очите на светците, защото след като ме „погледнат“, вече ми е по-лесно да работя. Първо се полагат по-тъмните тонове, след това се преминава към изсветляване, изграждат се светлосенките.

Така наречената „яйчна темпера“ е класическият начин за изграждане на иконата – темпера, на която за свързвател се използва яйчен жълтък. Това е най-здравата технология, докато казал, че е по-качествена и от маслената живопис. Тя се е практикувала предимно в Средните векове, докато през Възраждането и по-късните етапи на иконописта се използват маслени бои и готови съставки. Най-накрая се постава лак. Предпочитам сам да си го направя; забърквам смоли, които са се използвали още навремето и са доказали качеството си. Лакът се поставя след като иконата е много добре изсъхнала. Старателните писания казват, че трябва да се

изчака шест месеца, но това условие днес естествено няма как да се спази. Това е и завършкът на процеса на иконописването. Някога майсторите са изработвали всичките си материали на ръка, включително златото. По тази причина могат да се видят образци от 12-13 век с толкова високо качество, че изглеждат така, сякаш са направени вчера. За съвременната изработка трудно може да се каже същото.

Все пак, интересно и обнадеждаващо за мен е, че макар пазарът да е залят с икони, направени с малко или с никакво знание, напоследък се увеличават хората, които държат да притехват или подарят нещо качествено и идвам при нас точно с тази нагласа. Нещо повече, любопитни са към нашата работа, задават въпроси, интересуват се. Тук гори не говорим за никакво спазаряване, а просто за желание да се купи нещо добре направено. И аз се старая да им го дам.”

* Велатура – вид техника, използвана в живописта и иконографията. Представлява нанасяне на различни по нюанс полупрозрачни бои върху основния слой.

** пробастър – вид декоративна техника, използвана предимно в иконографията при оформянето на орнаментите по грехите на изобразяванието светци.

Градините на МИРÒ

*„Опитвам се да боравя с
цветовете като с думи,
които творят поезия,
като с ноти, преливащи
в мелодия“. Хуан Мирò*

Cлед великолепните изложби на Пабло Пикассо и Салвадор Дали, Галерията за модерно изкуство отреди заслужено и достойно място и на другия велик модернист на 20 век – Хуан Миро.

Мащабната ретроспектива „Градините на Миро“ показва 45 оригинални цветни литографии, създадени в късния период на художника (между 70-те и 80-те години на 20 век), а откриването съвпада и с втория рожден ден на Галерията. Сериите „Чудеса и акростични вариации в градината на Миро“ и „ESCULTOR“ бяха представени за първи път в арт салона на Оборище 10.

“В литографиите от серията „Чудеса и акrostични вариации в градината на Миро“ са заложени две от неговите съкровени влечения: поезията и градинарството. Миро до такава степен се отдава на своето хоби, че за определен период дори работи като градинар. Както самият той твърди, това занимание възпитава у него търпение и последователност, скромно отношение към чудесата на живота и възхищение от процеса, в който формите узряват.

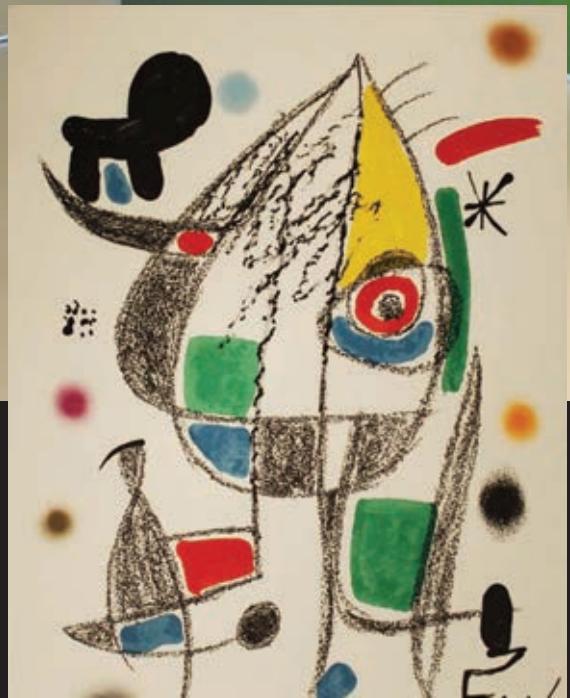
В серията „ESCULTOR“ Миро въвлича в абстрактна игра на визуални езикови закачки и скрити послания.

Името на великия каталунски модернист Хуан Миро стои редом до Пабло Пикассо и Салвадор Дали в испанския триумфират, доминиращ изкуството на 20 век. Животът му е дълъг и изумителен. Доживява до 90-годишна възраст и оставя зад себе си хиляди произведения, като работи в богато разнообразие от стилове през шестте десетилетия на изключителната си кариера.

В родния си град Барселона младият Хуан завърши художествено училище и Академия „Гали“. Работата му преди 20-те години на 20 век носи разнообразни влияния от различни направления като фовизъм и кубизъм, съчетани с традициите на каталунския фолклор.

Публикуваният от Андре Бретон „Манифест на сюрреализма“ през 1924 се превръща в основен източник на възখновение за него и Миро преминава към един от основните принципи на сюрреализма, свързан с използването на образи от сънищата и на въображаеми пейзажи.“

С помням си как преди години, въвлечена в тежък спор за изкуство, почти тропаину с крак, инамливо и на Висок глас отказвах да попадна на онова странно място, където всичко, което се случва, е подвластно на магията на Миро: „Не го харесвам, не го харесвам!“ Това не беше съвсем вярно. Честно е да кажа, че по-скоро ме притесняваше онзи момент от сценария, написан и изигран за части от секундата в моята собствена глава, в който, след като съм признала обратното, ще се наложи да отговоря на въпроса: „Защо?“, ще се наложи да обясня това, което харесвам. Не знаех как да отговоря и нямах обяснение. Ми-слех си, че ще трябва да се изка-

Деница Аманасова-Гергова
открива изложбата

жка компетентно по отношение на такива неща като линия, стил и композиция, а аз никога не съм умеела да го правя.

На всяка изложба, която съм посетувала, приложно заставах на известно разстояние от картините, защото съм чувала, че така е редно и с необходимото съпредоточено изражение, съпътстващо този труден процес, упорито опитвах да разгадая какво е искала да ми каже авторът. Отне ми досета време да осъзная, че всъщност изобщо не се налага да го правя. Да разбера, че по силата на необяснимия жребий на красотата, това, че е избрала да бъде застигнатата точно от моите очи, е напълно достатъчно. Че за да съм

добре дошла на онова странно място, подвластно единствено на неговата собствена магия, където незнайно как цветовете се превръщат в думи, а сумите в мелодии и обратното – не са ми нужни нито специални знания, нито специална покана.

Така че, когато се озовах между топлите червени и зелени стени на Галерията за модерно изкуство, приютили насред царството на зимата чудните градини на Миро, се почувствах свободна да правя обратното на това, което досега съм мислила, че се очаква от мен. Разхождах се дълго между картините, приближавах се до тях, отдалечавах се, после пак се приближавах – толкова, че чак се изкуших да ги помириша.

Казвам, че Миро е бил скромен и вгълбен човек. Може би заради това цялата му страсти избухва в пожар от цветове върху творбите му – там, където това, което гледах през онази зимна вечер, бавно се превръщаше от жена с жълта забрадка в платно на кораб, от зелена птица – в локомотив, от захвърлена рокля – в огромна червена мравка...

Можеш да ми се смееш колкото поискаш, аз също се смях, и ми хареса. И когато онзи въпрос, който винаги така ме е притеснявал, все пак се прокрадна, този път бях готова с отговора: „Зашо не, зашо не?“

ЧОВЕКЪТ,
КОЙТО МОЖЕШЕ
ДА ПОСТРОИ
ВСЕЛЕНА
С КИТАРАТА СИ

IN MEMORIAM

Маргарита Друмева

Човекът, който можеше да построи Вселена с китара-та си, отпътува от нашия свят към нови, непознати за нас кристални морета. По стара негова трагедия, понеже често се отправяше на север и винаги се завръщаше към лъбимия бургаски бряг със своя „Гурбет блус“. И сега пак е нещо подобно, само дето този път билетът за нататък е еднопосочен... За мнозина от нас това е толкова нелепо и все още не можем да го повярваме. Защото сме свикнали да слушаме Пламен Ставрев до сутринта по време на фестивалите на българските бардове и никога не ни стигаше времето да се наститим на музика, поезия, китара, глас, финес: цялата световна песенна култура минаваше през неговата китара, неговите пръсти, неговата душа и звучеше съкривено, интимно, облагородено типично по „стравревски“. Рождественските камбани звучаха едновременно с по-гребалните и в това има нещо символично.

Едва ли точно аз мога да говоря най-много от всички за Пламен Ставрев, но нашето познанство и приятелство е дълбоко запечатано в същността ми. Като дамга, която не може да се изличи, гори когато и аз ще поема на свой път към някое непознато море. И понеже най-важно-

то нещо, което остава след подобна среща, е осъзнаването кой си и как е подреден вътрешният ти свят, къде си поставил царя върху само твоето шахматното поле и дали именно този цар не е станал слуга на пешките наоколо. Пламен Ставрев имаше безпогрешно сетиво за хората около него и като си помисля, повече се взираше в нас, отколкото в себе си, в „звездните си мигове“, в страданието, което му причиняваха болестите, в дълбоките движениета на душата, които всеки артист от неговия ранг следва по неповторим начин. Въпреки, че той най-много от всички ни имаше право на това и мнозина биха оправдали подобна себецентричност – гори само поради факта, че в България няма друг такъв артист като него. И няма друг, който да го повтори, ако и да просвирши и изпее песните му. Защото въпросът не е в изсвирването и изпяването, а по-скоро в присъствието на личността. Това, което въщност е тайната на самотно изправилия се на сцената артист с китара.

Като че ли най-много от всички бардове Пламен Ставрев умееше да стои ниско. Имаш усещането, че възприемаше участията си във фестивалите като служба или по-скоро служение. Защо му е било да пътува много изтощителни километри, да свири по цели нощи пред повече или по-малко хора,

след като малцина там се вълнуваха дали китарата е перфектно настроена, дали един акорд може да се изсвири по един или по десет различни начина, дали музикалната фраза е завършена и дали сумичките са просто текст за песен, или съвършена поезия? Не си спомням някога да се ядоса на някого или да откаже да се качи на една сцена с другого. Просто показваше как може и трябва, проявявайки железен професионализъм към един абсолютно некомерсиален жанр, който в България някакси мъждука едва в сянката на фолк-дигитите. Способността му да се утаява на дъното го пазеше от всякакви гребни войни, в които се изкушиха да влязат други от неговото поколение. Пламен Ставрев искаше да гради у нас достойно отношение към самите себе си, към китарата и сумите, и то абсолютно ненатрапчиво. „Който има уши да слуша, нека слуша“...

При все че си беше никак самодостатъчен, той обичаше да има още някой, с когото да сподели музиката, китарата, песента. Много пъти сме говорили колко просто и добро би било, ако съществуваше общност на българските бардове и какво би станало, ако силите се обединят – не просто за да оцелеят, а да заемат своето достойно място в културното пространство на нацията. Защото има невероятно богатство от песни, които

стоят заключени в старите видео и аудио касети, неповторими спекаткли, които преди години се разгаха в момента именно от такова събиране и наслагване на сили. Този дух сега стои заключен в старите архиви. И вместо младоците да стъпят върху него, градейки отгоре своята авторска песен, те биват покорно възпитавани от чалгата и нестройния, често просташки телевизионен хумор. Абсолютно показателен е фактът, че преди повече от година текстовете на Валери Петров се видяха на публиката „тежки“, и то на учители по литература, които споделиха, че са премного „свикнали вече с хюмора в някои популярни телевизионни представления“... Всеки път, на всеки фестивал, почти винаги до сумрината Пламен Ставрев построяваше Вселена с китарата си и така глупостите на този свят ставаха по-малко.

Спомням си един фестивал в Калофат, Румъния, преди две години. Румънците бяха сериозно притеснени от присъствието на Пламен Ставрев – те нямат такъв артист като него. Дори в един момент се опитаха да го свалят от сцената, като казваха какво може и какво не може да се пее на техни фестивали. При тях е прието да се пеят авторски песни на румънски език и не се гледа с добро око на тези, които пеят и пишат на английски – тези хора би-

Ваха полека-лека изолирани. Защото авторската песен (по нашему) или фолк музиката (както е в Румъния и навсякъде по света – „фолк“ не според българската терминология) там е държавна политика; самото министерство на културата присъства на техните събития; заг румънските фестивали стоят големи фирми като Koka Кола, Националната телевизия и radiо и прочие. Румънските *singer songwriters* са професионалисти – мнозина от тях живеят само от писане на песни, участия в концерти, издаване на дискове и са поставени на нивото на джаз музикантите, които правят интелигентно изкуство за елитата... Та, румънските бардове бяха прекалено резервирани и нащрек, когато Пламен Ставрев излезе на сцената. Но онова, което го задържа там още 6 часа след официалното приключване на концерта, беше публиката. Появи се още един блусар, с клавир – *Vlady Спејевици* от Сърбия, който акомпанираше на Ставрев след уточняването на тоналността на всяка песен и я подхващаха на прима виста – без предварителни репетиции, в удивителна хармония. През цялото време публиката беше на крака и излизаше да пее с Пламена сцената... Не бях виждала дотогава

как е възможно една акустична китара и един мъжки глас да подпалят така толкова много хора...

Вероятно част от тази магия е в основата на неговото творение. Той не беше просто можещ музикант и поет, той беше свободен и излъчващ от сцената свобода. Пламен Ставрев беше едно цяло с песента си: „Свободата, друже, няма други имена. Свободата се казва свобода, свобода, свобода“. Той държеше изключително много на текстовете на песните. И там присъства същата мощ, както в музиката. Песента „Градът“ не е просто песен, тя е цял филм – буквально можеш да видиш как „запива трионът“ и „эмията се сви“, и как се вдига от нищото един град. Имаше намерение да оркестрира тази песен и да направи вариант за симфоничен оркестър – не успя. Всъщност, имаше

идея да изпее всичките си песни с хор и симфоничен оркестър, понеже в тях има скрита много мощ – така можеше да извади на бял светът всичката им сила. Имаше намерение

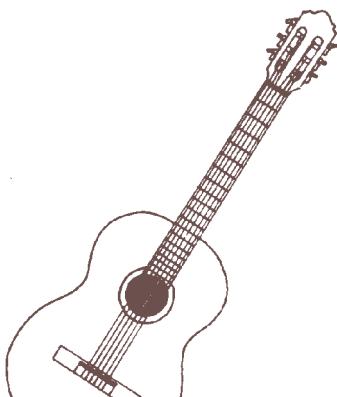
да участва в театрален спектакъл с китарата си, да запише акустичен албум с кавър версии на лъбимите си парчета от световната поп и рок класика на всички езици, на които беше способен да пее...

Пак поради изначалното му чувство за общност обичаше да споделя песни с приятели. Като гвете страни на една монета – с Николай Искъров в „Дъждът – скитникът на моята душа“, с Тони Димитрова в „Чаша кафе“, с Гриша Трифонов в „Лятото“, с Христо Каракстоянов в „Пак си хубава“, с Пейо Пантелейев в „Рождество“, с група „Горещ пясък“. А песните се раждаха „след правилна употреба на червено вино“, както обичаше да се шегува Пламен. Негово дело беше Бургаският блус фестивал пак поради желанието му да събира можещи български и чуждестранни музиканти, обзети от еднакво голяма страст да преживеят заедно музиката. В съавторство с В. Антонов пък излизат преображените му на Агата Кристи („Убийството в Ориент Екс-

прес“), и Майкъл Крайтън („Големият влаков обир“, „Тринадесетият войн“ от Майкъл Крайтън Пламен Ставрев превежда сам).

Общо 3 са албумите, които ни остави: „Негър в Алабама“ (1993), „Спомен за лъбобъ“ (2004) и „Сиамски близнак“ – само глас и китара (2005). Песните му са като кун „заковани гвоздеи“, изляти тъй, че не можеш нито да прибавиш, нито да отнемеш нещо. Както и многобройните уникални кавъри и интерпретации, в които Пламен Ставрев остави частница от себе си и които все още выбираят във въздуха, завъртат се в някакво въздушно колело, където гласът му изрича политически прогнози за Южна Америка, анекдоти за бургаските рибари, аромата на босилек в салатите, които обичаше да прави, Майкъл Крайтън, косамките в северните морета и звуцът на китарата...

На добър час и попътен вятър, приятелю, в новите ти кристални морета! Урокът по финес продължава.

ГРАД

Пламен Ставрев

*Отдавна, отдавна, по стръмна пътека
пристигна човек на пустия бряг
и с боси нозе нагази полеца
и каза човекът: „Тук ще е град”.*

*И острата брадва звънна жестоко.
Изтръпна реката, змията се сви.
Човекът повдигна очи към небето
и каза: „Боже, за тебе дом построих!”*

*И тогава доиде се съкачите,
и трионът пискливо запя,
и се дръпна гората, и се впрегна реката,
и ето – градът заживя.*

*И кръвани утъпкаха пътя,
и по релсите втурна се влак,
и запя телеграфът за други морета,
за моста към другия бряг.*

*Отдавна я няма малката църква.
В безбройни прозорци проблясва денят.
Безбройни нозе тротоарите търкат
и вечер поемат бавния път към дома.*

*И бетонът подпира небето,
и асфалтът е буйна река,
и железни делфини ръждясват, където
се сливат земя и Вода.*

*И човекът е малък и скромен,
и животът е тих и суръв,
и градът е изправен, градът е огромен,
градът е новият бог.*

*Градът се събужда и в хладната утрин
човекът пристъпва по стръмния бряг.
Понесъл на рамо тежката брадва,
човекът поема към новия град.*

Ивайло Иванов

•
*Тревици-игленици и очи
на тичинки, подминати иничии.
Как шепота им плах да различиш,
когато се боиш да коленичиши?*

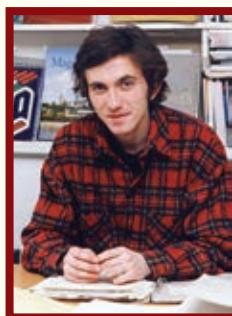
*Присвива стави гълъбът – замах! –
в крилете лумва сила първобитна.
И аз, люлян сред полъха от тях,
смаяли се – тогава чак политвам.*

•
*Духа си осъзнава битието
в едни такива мигове честити.
Подухна лъх. Две вишневи цветчета
отрони като люспи от очите ми.*

*И грейна мигом цялата природа
в творческата позлата на деня.
И гледах как на вишната под свода
пчели и бели ангели летят.*

•
*Минути само взорът ни щастлив е
и мислите-разколници го грабват.
А този свят недрата си разкрива,
едва когато ти му се зарадваш.*

*Тогаз избухва тишината, скрита
под всеки дремещ лист, венче и чашка.
И ти разбираш пеперудите, които
летейки над земята – ръкопляскат!*

Ивайло Иванов е роден през 1972 г. в град Троян. Средно образование завършва в родния си град, а Висше - Българска филология, във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“. Работил е като стажант-редактор във Вестник „Литературен форум“, като вътрешен рецензент в издателство „ПАН – В. Т.“ и като разпространител на печатни произведения. Автор е на книгите: „Хензел и Гретел“ (поема), 1995, „Искри от воденичните ми камъни“ (сатири, 1997), „Очи на дете“, (ранни стихове, 2006), „Филологически поеми“ (2007), „Пастирът на мухи“ (2008) и на излязлата накърно „Песен за башите на прехода“.

От началото на 90-те сътрудничи на централния печат със свои стихове, сатири, критически материали и публицистика. Печелил е различни награди от местни и национални конкурси за поезия. Негови стихове са превеждани на немски, руски, литовски и унгарски езици. Член е на Сдружението на българските писатели.

Срамува се пред теб речта ми гола
и аз не знам с какво да те сравня,
тъй беззащитно пухче от топола,
заплувало под лунна светлина.

Ти ще полегнеш във земята, зная,
ще бликнеш в стъблце с изящен клас.
Не тъй ли, ако бяхме още в Раја,
и ние щяхме да зачеваме без страст?

Дърветата притварят листа като клепачи
и аз вървя напреко през тревите мокри,
и вдъхвам – озарен – на гълтки здрача,
и моля се да не настъпя охлюв.

Зад брястовете – къща – аз към нея
вървя, но през витражка им не може да се види
дали дотляващият залез там се червенее,
или това са грохналите керемиди.

Благочестива селска тишина!
Замрели под крилце са всички трели.
И вишните напомнят, до една,
на църквици с кубета побелели.

Към притвора им щом пристъпих бос,
там горе, през разгрога, все ще мернеш
как в черно расо някой дребен кос
проточва своята тъничка вечерня.

*Разсъмване, приличаши на ранено
сърце от обич!... Неми небеса
разпукват се и слънчеви Вселени
потичат към недрата на леса*

*През утринните борове текат
реки от светлина. И аз не зная
щом тя е тъй ефирна в тоя кът,
каква ли ще е – в онъ век – сред Рая?*

*През дим копринен утрото сънува
една къпина, в светлина облята,
и аз със длан потрепваща събувам
обувките, защото мястото е свято.*

*Пламтят върхари! Сънената влага
възнася дим на малки крехки стълбове.
И слънчевите ивици полягат
върху мъха като червени стълби,*

*които после бавно се завъртат,
обагрят голи стволи – и в леса
възправят се безброй червени стълби,
допрени във самите небеса.*

*Додето в други храст лъчите остри
възпламенят стаената слана
подобно сребърен обков край образа
на другата, нетварна Светлина.*

p r a v o s l a v i e . b g

WWW.SVET.BG